

twitter.com/FelixKitap

instagram.com/felixkitap

Siyasî İdeolojiler

Andrew Heywood

15.
Baskı

Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 7. Edisyondan Çeviri

Çeviren:
Prof. Dr. Nasuh Uslu

Siyaset Bilimi
ve Uluslararası
İlişkiler
Kitaplığı | 5

Andrew Heywood
Siyasî İdeolojiler

Bir Giriş Kitabı

Political Ideologies, 7th edition

Güncellenmiş ve Genişletilmiş 7. edisyondan çeviren: Prof. Dr. Nasuh Uslu

Felix Kitap: 8

15. Baskı: Ağustos 2023 (7. Edisyon);

14. Baskı: Mart 2021

10-12. Baskılar: 2016-2019 (BB101 Yayınları)

1-9. Baskılar: 2007-2015 (Adres Yayınları)

ISBN 13: 978-605-73071-2-5

Copyright © 2012, 2007, 2003, 1998, 1992, Palgrave Macmillan

Copyright © 2012, 2007, 2003, 1998, 1992, Andrew Heywood

Copyright © 2015, BB101 Yayınları®

Copyright © 2023, Nasuh Uslu (Türkçe çeviri)

Copyright © 2020, Felix Kitap

Bu kitap ilk olarak İngilizcede, Macmillan Publishers Limited'in bir markası olan Palgrave Macmillan tarafından, POLITICAL IDEOLOGIES: AN INTRODUCTION (7th ed.) ismiyle basılmıştır. Türkçe çeviri ve baskısı Palgrave Macmillan'ın izniyle yapılmıştır. Bu Eser'in müellifi olarak yazarın hakları mahfuzdur.

Bu Eser'in müellifi olarak yazarın hakları mahfuzdur.

Tüm hakları saklıdır. Hiçbir şekilde tamamı veya herhangi bir parçası fotokopiyle veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz ve dağıtılamaz. Bunu yapanlar veya buna teşebbüs edenler hakkında yayinevimiz kanunî takibat yaptırma hakkına sâhiptir.

Yayına Hazırlayan: Ali Kürşad Çiççi

Kapak Tasarımı: Furkan Şener (www.furkansener.com)

Sayfa Tasarımı: Felix Kitap

Baskı: Doğuş Matbaacılık

Adres: Zübeyde Hanım Mah. Kazımkarabekir Cd. Altıntop İş Merkezi No: 87/20 İskitler, Altındağ/ANKARA

Telefon: (312) 384 52 76 • Sertifika No: 70282

Adres: Kavaklıdere Mah. Bardacık Sok. No: 37/A Küçüksat, Çankaya, Ankara • Telefon: (312) 434 44 64

E-Mail: info@felixkitap.com • Web: www.felixkitap.com • Sertifika No: 47793

Felix Kitap bir Hayalci Yayıncılık markasıdır.

ANDREW HEYWOOD

Andrew Heywood, önde gelen bir siyaset bilimi ders kitabı yazarıdır. Britanyalı olan Heywood, Croydon College'da müdür yardımcılığı ve Orpington College'da yöneticilik görevlerinde bulunmuştur. 20 yılı aşkın bir süre Siyaset Bilimi bölümlerinde dersler verip bölüm yöneticiliklerini ifa etmiştir. Şu anda yayınevlerine danışmanlık yapmaktadır. Heywood'un dünyada ve Türkiye'de çok satan ders kitapları şunlardır:

Key Concepts in Politics and International Relations (2nd ed. 2015)
Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları (Felix Kitap)

Global Politics (2nd ed., 2013)
Küresel Siyaset (Felix Kitap)

Politics (5th ed., 2020)
Siyaset (Felix Kitap)

Political Theory: An Introduction (3rd ed., 2004)
Essentials of UK Politics (2nd ed, 2011)

ÖZET İÇİNDEKİLER

YEDİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ	21
1. BÖLÜM: SİYASÎ İDEOLOJİLERİ ANLAMA	23
2. BÖLÜM: LİBERALİZM	47
3. BÖLÜM: MUHAFAZAKARLIK	87
4. BÖLÜM: SOSYALİZM	123
5. BÖLÜM: ANARŞİZM	159
6. BÖLÜM: MİLLİYETÇİLİK	187
7. BÖLÜM: FAŞİZM	219
8. BÖLÜM: POPÜLİZM	247
9. BÖLÜM: FEMİNİZM	269
10. BÖLÜM: EKOLOJİZM	297
11. BÖLÜM: ÇOK KÜLTÜRCÜLÜK	323
12. BÖLÜM: KÖKTENCİLİK	349
13. BÖLÜM: SİYASÎ İDEOLOJİLER NİÇİN ÖNEMLİDİR?	377
KAYNAKÇA	385

İÇİNDEKİLER

YEDİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ	21
1. BÖLÜM: SİYASİ İDEOLOJİLERİ ANLAMA	23
ÖN BAKIŞ	23
SİYASİ İDEOLOJİYLE İLGİLİ GÖRÜŞLER	23
Marksist görüşler	25
Marksist olmayan görüşler.....	28
İDEOLOJİNİN SINIR ÇİZGİLERİ ...	30
‘KLASİK’ İDEOLOJİLERDEN ‘YENİ’ İDEOLOJİLERE DOĞRU GİDİŞ Mİ? .	34
SOL, SAĞ VE ÖTESİ	37
İDEOLOJİNİN SONU MU?	41
2. BÖLÜM: LIBERALİZM	47
ÖN BAKIŞ	47
TARİHSEL GELİŞİM.....	48
TEMEL TEMALAR.....	51
Bireycilik	52
Özgürlük	54
Akıl.....	56
Adalet.....	58
Hoşgörü.....	61
LIBERALİZM TÜRLERİ	63
Klasik liberalizm	63
Doğal haklar	64
Faydacılık.....	66
Ekonomik liberalizm	67
Sosyal Darwinizm	70
Modern liberalizm	71
Bireysellik	71
Pozitif özgürlük.....	72
Sosyal liberalizm	73
Ekonominin yönetimi	75
Liberal demokrasi	77
Anayasal yönetim	77
Demokratik yönetim	79
LIBERALİZMİN GELECEĞİ.....	84
3. BÖLÜM: MUHAFAZAKARLIK	87
ÖN BAKIŞ	87
TARİHSEL GELİŞİM.....	87
TEMEL TEMALAR.....	90
Gelenek	91
İnsanın kusurlu olması	93
Organik toplum.....	95
Hiyerarşi ve otorite.....	98
Mülkiyet.....	101
MUHAFAZAKARLIK TÜRLERİ	103
Özgürlükçü muhafazakarlık	103
Neo-liberalizm	104
Otoriter muhafazakarlık	109

<i>Yeni Muhafazakarlık</i>	111
<i>Pederşahi muhafazakarlık</i>	113
<i>Tek Ulus Muhafazakarlığı</i>	114

Hıristiyan demokrasi	116
<i>Sosyal piyasa</i>	118
MUHAFAZAKARLIĞIN GELECEĞİ	118

4. BÖLÜM: SOSYALİZM

ÖN BAKIŞ	123
TARİHSEL GELİŞİM	124
TEMEL TEMALAR	127
Topluluk.....	128
İşbirliği	130
Eşitlik	131
Sınıf siyaseti	134
Ortak sahiplik	136
SOSYALİZM TÜRLERİ	139
Komünizm.....	139
<i>Klasik Marksizm</i>	139

123	
Felsefesi	139
Ekonomi	141
Siyaset.....	143
<i>Doğmatik komünizm</i>	144
<i>Neo-Marksizm</i>	147
Sosyal demokrasi	148
<i>Ahlaki sosyalizm</i>	149
<i>Reformcu sosyalizm</i>	150
<i>Sosyal demokrasinin krizi</i>	154
SOSYALİZMİN GELECEĞİ	156

5. BÖLÜM: ANARŞİZM

ÖN BAKIŞ	159
TARİHSEL GELİŞİM	159
TEMEL TEMALAR	161
Devlet karşıtlığı.....	164
Doğal düzen	166
Din karşıtlığı.....	169
Ekonomik özgürlük	170
ANARŞİZM TÜRLERİ.....	171
Kolektivist anarşizm	171

159	
<i>Karşılıklılık</i>	173
<i>Anarşist-sindikacılık</i>	174
<i>Anarşist-komünizm</i>	175
Bireyci anarşizm.....	176
<i>Bencilik</i>	178
<i>Özgürlükçülük</i>	179
<i>Anarşist-kapitalizm</i>	180
ANARŞİZMİN GELECEĞİ	182

6. BÖLÜM: MİLLİYETÇİLİK

ÖN BAKIŞ	187
TARİHSEL GELİŞİM	187
TEMEL TEMALAR	191
Ulus	194
Organik topluluk.....	197
Self-determinasyon.....	198
Kültürcülük	200

187	
MİLLİYETÇİLİK TÜRLERİ	204
Liberal milliyetçilik.....	204
Muhafazakar milliyetçilik.....	207
Yayılmacı milliyetçilik.....	209
Sömürgecilik karşıtı ve sömürgecilik sonrası milliyetçilik.....	212
MİLLİYETÇİLİĞİN GELECEĞİ	216

7. BÖLÜM: FAŞİZM

ÖN BAKIŞ	219
TARİHSEL GELİŞİM	220
TEMEL TEMALAR	221
Rasyonalizm karşıtlığı	223
Mücadele.....	225
Liderlik ve seçkinlik	227
Sosyalizm	229
Ultra milliyetçilik.....	231

219	
FAŞİZM TÜRLERİ.....	232
Aşırı devletçilik	233
<i>Totaliter ideal</i>	233
<i>Korporatizm</i>	235
<i>Modernleşme</i>	236
Aşırı ırkçılık	237
<i>İrk siyaseti</i>	237
<i>Nazi ırk teorileri</i>	239
<i>Köylü ideolojisi</i>	242
FAŞİZMİN GELECEĞİ	244

8. BÖLÜM: POPÜLİZM

ÖN BAKIŞ.....	247
TARİHSEL GELİŞİM.....	248
TEMEL TEMALAR.....	250
Halk.....	251
Elit.....	253
Popülist demokrasi.....	255

9. BÖLÜM: FEMİNİZM

ÖN BAKIŞ.....	269
TARİHSEL GELİŞİM.....	270
TEMEL TEMALAR.....	272
‘Siyasi’ olanı yeniden tanımlama.....	273
Biyolojik cinsiyet ve sosyal cinsiyet.....	275
Ataerkillik.....	277
Eşitlik ve farklılık.....	279
FEMİNİZM TÜRLERİ.....	282
Geleneksel feminist teoriler.....	282
Liberal feminizm.....	282

10. BÖLÜM: EKOLOJİZM

ÖN BAKIŞ.....	297
TARİHSEL GELİŞİM.....	297
TEMEL TEMALAR.....	300
Ekoloji.....	300
Sistemler düşüncesi.....	303
Sürdürülebilirlik.....	306
Çevre ahlakı.....	308
‘Sahip olmaktan’ ‘olmaya’.....	309

11. BÖLÜM: ÇOK KÜLTÜRCÜLÜK

ÖN BAKIŞ.....	323
TARİHSEL GELİŞİM.....	323
TEMEL TEMALAR.....	325
Post-kolonyalizm	
[sömürgecilik sonrası].....	326
Tanıma siyaseti.....	327
Kültür ve kimlik.....	330

12. BÖLÜM: KÖKTENCİLİK

ÖN BAKIŞ.....	349
TARİHSEL GELİŞİM.....	349
TEMEL TEMALAR.....	351
Siyaset olarak din.....	352
Temel doğrular.....	356
Modernlik karşıtlığı.....	358
Milanlık.....	360

POPÜLİZM TÜRLERİ.....	247
Sağcı popülizm.....	258
Milliyetçi popülizm.....	258
Otoriter popülizm.....	260
Aşırı sağ.....	263
Solcu popülizm.....	264
POPÜLİZMİN GELECEĞİ.....	266

Sosyalist feminizm.....	284
Radikal feminizm.....	286
Modern cinsiyet ve cinsellik	
yaklaşımları.....	288
‘Üçüncü dalga’ düşünce	
ve kesişimsellik.....	289
Trans teori ve feminizm.....	290
Kuir teori.....	292
FEMİNİZMİN GELECEĞİ.....	293

EKOLOJİZM TÜRLERİ.....	297
Reformcu ekolojizm.....	312
Eko-sosyalizm.....	312
Eko-anarşizm.....	314
Eko-feminizm.....	314
Derin ekoloji.....	316
EKOLOJİZMİN GELECEĞİ.....	317

Azınlık hakları.....	323
Farklılık içinde birliktelik.....	332
ÇOK KÜLTÜRCÜLÜK TÜRLERİ....	337
Liberal çok kültürcülük.....	339
Çoğulcu çok kültürcülük.....	340
Kozmopolit çok kültürcülük....	344
ÇOK KÜLTÜRCÜLÜĞÜN GELECEĞİ.....	345

KÖKTENCİLİĞİN TÜRLERİ.....	323
İslamcılık.....	332
Selefizm.....	337
Şii İslamcılığı.....	339
İlimli ya da muhafazakar İslamcılık.....	340
Hıristiyan köktenciliği.....	344
Yeni Hıristiyan Sağ.....	346
Diğer köktenciler.....	349

Hindu köktenciliği 370
Sih köktenciliği.....371
Yahudi köktenciliği.....372

Budist köktenciliği.....373
KÖKTENCİLİĞİN GELECEĞİ.....373

13. BÖLÜM: SİYASİ İDEOLOJİLER NİÇİN ÖNEMLİDİR?

377

ÖN BAKIŞ.....377
SİYASİ İDEOLOJİLERE
NİYE İHTİYAÇ DUYUYORUZ? 378
Dünyayı anlamlandırma 378
Siyasete ahlaki amaç katma..... 379
Ortak olan şeyi biçimlendirme. 380

İDEOLOJİLER ÇOK FAZLA MI
ÖNEMSENİYOR? 380
Zihni hapsedme381
'Doğruyu çarpıtma'.....381
'Bizi' 'onlarla' karşı karşıya getirme 382
İDEOLOJİLER ARASINDA TERCİHTE
BULUNMA..... 383

KAYNAKÇA

DİZİN

KUTU İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER

Şekil 1.1 İdeolojinin özellikleri	32
Şekil 1.2 Zıt ideolojik yapılar.....	34
Şekil 1.3 'Klasik' ve 'yeni' ideolojiler	36
Şekil 1.4 Doğrusal yelpaze.....	37
Şekil 1.5 At nalı şeklinde yelpaze.....	40
Şekil 1.6 İki boyutlu yelpaze.....	40
Şekil 1.7 Açık-kapalı ayırımı.....	41
Şekil 4.1 Tarihsel materyalizm	140
Şekil 5.1 Anarşizmin doğası.....	162
Şekil 6.1 Ulusla ilgili görüşler	197
Şekil 7.1 Faşizm türleri.....	233
Şekil 7.2 Irkçılığın doğası.....	239
Şekil 9.1 Cinsiyet temelli işbölümü.....	274
Şekil 9.2 Radikal feministlerin ataerkillik görüşü.....	279
Şekil 11.1 Sosyal gelişmeyle alakalı zıt yaklaşımlar	328
Şekil 11.2 Liberalizm ve kültürel çeşitlilik	341
Şekil 11.3 Çok kültürcülüğün türleri	345
Şekil 12.1 Görelilik-köktencilik yelpazesi.....	357

KAVRAMLAR

Pragmatizm.....	30	Federalizm.....	79
Demokratikleşme	44	Liberal Demokrasi	81
Küreselleşme	49	Özgürlükçülük.....	103
Bireycilik.....	53	Yeni Sağ.....	105
Akılcılık	57	Neo-Liberalizm	106
Faydacılık	66	Otoriterlik	110
Keynesçilik.....	75	Yeni Muhafazakarlık	111
Anayasacılık.....	78	Pederşahilik (Paternalizm).....	115

Toricilik.....	116	Çoğunlukçuluk	257
Kapitalizm.....	124	Kültür Savaşı.....	259
Kolektivizm.....	129	Kesişimsellik	289
Komünizm.....	139	Sanayileşme İdeolojisi	306
Yeni Sol.....	148	Post-Materyalizm.....	312
Sosyal Demokrasi	149	Sürdürülebilir Kalkınma.....	313
Küreselleşme Karşıtlığı	161	Sömürgecilik.....	326
Ütopyacılık	167	Cumhuriyetçilik.....	329
Vatanseverlik.....	189	Toplumculuk.....	330
Emperyalizm.....	190	Kimlik Siyaseti.....	332
Uluslararasılık	207	Çoğulculuk.....	342
Kozmopolitlik	208	Dini Köktencilik	350
Totalitarizm	234	Teokrazi.....	351
Korporatizm.....	236	Medeniyetler Çatışması.....	352
İrkçilik	238	İslamcılık	362
Yahudi Karşıtlığı (Anti-Semitizm)	241	Siyonizm	373
Siyaset Karşıtlığı.....	250	Paradigma	379
Seçkincilik.....	254		
Plebisit Demokrasisi.....	255		

YAKLAŞIMLAR

İdeolojiyle İlgili Yaklaşımlar.....	31
Tarihle İlgili Yaklaşımlar	43
Özgürlükle İlgili Yaklaşımlar.....	55
Demokrasiyle İlgili Yaklaşımlar.....	82
İnsanın Doğasıyla İlgili Yaklaşımlar	96
Toplumla İlgili Yaklaşımlar.....	100
Eşitlikle İlgili Yaklaşımlar	132
Ekonomiyle İlgili Yaklaşımlar	137
Devletle İlgili Yaklaşımlar.....	164
Ulusla İlgili Yaklaşımlar	195
Otoriteyle İlgili Yaklaşımlar	229
Halkla İlgili Yaklaşımlar	252
Cinsiyetle İlgili Yaklaşımlar.....	276
Doğayla İlgili Yaklaşımlar.....	302
Kültürle İlgili Yaklaşımlar	331
Dinle İlgili Yaklaşımlar	356

UYGULAMADA SİYASİ İDEOLOJİLER

Müfredatı Sömürgeciliğin Etkisinden Arındırma.....	39
Çoğulcu Toplumda İfade Özgürlüğü	63
Aynı Cinslerin Evliliği	99
Evrensel Temel Gelir.....	135
Anarşizm ve Siber Alan	163
Milliyetçilik ve Pandemi	193

Yunanistan'daki Altın Şafak	223
Avrupa'daki Mülteci Krizi	260
Me Too Hareketi	281
Okulların İklim Grevleri	311
Kültür Yağmacılığı	337
Donald Trump ve Hıristiyan Sağ	355

ÖNEMLİ ŞAHSİYETLER

Siyasî İdeolojileri Anlama	23
Antonio Gramsci (1891-1937)	27
Anthony Giddens (1938-)	42
Daniel Bell (1919-2011)	42
Francis Fukuyama (1952-)	43
Liberalizm	47
Immanuel Kant (1724-1804)	52
John Stuart Mill (1806-1873)	56
Mary Wollstonecraft (1759-97)	58
Betty Friedan (1921-2006)	59
John Locke (1632-1704)	60
Jeremy Bentham (1748-1832)	65
Adam Smith (1723-1790)	67
John Rawls (1921-2002)	74
James Madison (1751-1836)	80
Muhafazakarlık	87
Edmund Burke (1729-1797)	88
Thomas Hobbes (1588-1679)	93
Michael Oakeshott (1901-1990)	94
Ayn Rand (1905-1982)	107
Friedrich Von Hayek (1899-1992)	108
Robert Nozick (1938-2002)	109
Sosyalizm	123
Karl Marx (1818-1883)	125
Mao Zedong (Mao Tse-Tung) (1893-1976)	126
Robert Owen (1771-1858)	130
Thomas Piketty (1971-)	138
Vladimir İlyiç Lenin (1870-1924)	145
Rosa Luxemburg (1871-1919)	146
Herbert Marcuse (1898-1979)	148
Eduard Bernstein (1850-1932)	151
Anarşizm	159
Emma Goldman (1869-1940)	166
Mihail Bakunin (1814-1876)	168

Peter Kropotkin (1842-1921)	172
Pierre-Joseph Proudhon (1809-1865)	174
William Godwin (1756-1836)	177
Max Stirner (1806-1856)	178
Henry David Thoreau (1817-1862)	179
Murray Rothbard (1926-1995)	181

Milliyetçilik **187**

Jean-Jacques Rousseau (1712-1778)	199
Johann Gottfried Herder (1744-1803)	201
Marcus Garvey (1887-1940)	203
Giuseppe Mazzini (1805-1872)	205
Woodrow Wilson (1856-1924)	206
Charles Maurras (1868-1952)	213
Mohandas Karamchand Gandhi (1869-1948)	214
Frantz Fanon (1925-1961)	215

Faşizm **219**

Adolf Hitler (1889-1945)	221
Friedrich Nietzsche (1844-1900)	228
Benito Mussolini (1883-1945)	230
Giovanni Gentile (1875-1944)	234
Alfred Rosenberg (1895-1946)	235
Joseph Arthur Gobineau (1816-82)	240
Houston Stewart Chamberlain (1855-1929)	242

Popülizm **247**

Juan Domingo Perón (1895-1974)	249
Viktor Orban (1963-)	262
Marine Le Pen (1968-)	263
Hugo Chavez (1954-2013)	265

Feminizm **269**

Kate Millett (1934-)	274
Simone De Beauvoir (1906-1986)	277
Germaine Greer (1939-)	287
Bell Hooks (1952-)	290
Judith Butler (1956-)	291

Ekolojizm **297**

Rachel Carson (1907-1964)	298
James Lovelock (1919-2022)	305
Ernst Friedrich ('Fritz') Schumacher (1911-1977)	307
Murray Bookchin (1921-2006)	315
Carolyn Merchant (1936-)	317
Arne Naess (1912-2008)	318

Çok Kültürcülük	323
Edward Said (1935-2003).....	327
Will Kymlicka (1962-).....	333
Charles Taylor (1931-).....	334
James Tully (1946-).....	335
Isaiah Berlin (1909-1997).....	342
Bhikhu Parekh (1935-).....	343
Jeremy Waldron (1953-).....	344

Köktencilik	349
Ayetullah Humeyni (1900-1989).....	353
Seyit Kutup (1906-1966).....	363
Jerry Falwell (1933-2007).....	369
Narendra Modi (1950-).....	371
Jarnail Singh Bhindranwale (1947-1984).....	372

KİTAP TURU

Bu kitap, tartışılan her bir ideolojiyi, önemli düşünürleri, ideolojilerle bağlantılı kavramları, aralarındaki farklılıkları ve içlerinde ortaya çıkan fikir ayrılıklarını anlama konusunda yardımcı olacak pedagojik özellikler içermektedir.

Her bölümün başında...

Ön bakış, bölümde ele alınan ideolojinin geniş kapsamlı doğasını vurgulamakta ve bölümün sonraki kısımlarındaki tartışmalara atıfta bulunmaktadır.

Her bölümün içinde...

Metinde koyu yazılan temel kavramların tanımları, ayrı bir sözlük yerine, kullanıldıkları sayfanın kenarında yer almaktadır.

Önemli kişi kutucukları, önemli düşünürlerin biyografilerinin detaylarını içermekte ve onların başlıca çalışmalarına işaret ettiği gibi her bir ideolojik gelenek üzerinde doğurdıkları etkileri açıklamaktadır.

Temel kavram kutucukları tartışılan ideolojilerin dayanağını oluşturan önemli fikirleri kapsamlı şekilde açıklamaktadır.

Yaklaşımlar kutucukları önemli siyasî temalara yönelik farklı yaklaşımları ortaya koymaktadır.

Uygulamada siyasî ideolojiler kutucukları, her bir ideolojinin gerçek dünyada nasıl uygulama bulduğunu göstermek üzere önemli çağdaş örnek olay çalışmalarından çıkarsamalarda bulunmaktadır.

İdeolojilerin içindeki fikir ayrılıkları kutucukları, her bir ideoloji içindeki temel görüş ayrılıklarına dikkat çekmektedir.

Her bölümün sonunda...

Tartışma soruları, kişiyi, kendi başına ya da bir grubun parçası olarak her bir ideolojiyle alakalı temel meselelerden ve tartışmalardan bazıları üzerinde düşünmeye sevk etmektedir.

Daha fazla okuma kısmı, kişinin ideolojileri anlama çabasını kitabın ötesine taşıma amacına hizmet eden kullanışlı eserler ve online kaynaklar listesi içermektedir.

Kitabın sonunda...

Tam bir kaynakça ile koyu olanlar şekilleri ve tabloları, italik olanlar sayfa kenarında tanımlanan kavramları ifade etmek üzere metin içinde geçen kavramların dizini bulunmaktadır.

YEDİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Siyasî ideolojiler dünyası asla şaşırtmaktan vazgeçmez. Donald Trump'ın Kasım 2016'da Amerikan başkanı seçilmesi ve aynı yılın önceki aylarında İngiltere'deki referandumun Brexit lehine sonuçlanması birden ortaya çıkmış gibi gözükmiştir. Her iki durumda da ana akım muhafazakarlığın güçleri, çoğu araştırmacının tahminlerinin ötesine geçecek şekilde popülist milliyetçiliğin güçlenmesinden destek almıştır. Bu durumun kısmi nedeni –çoğu gelişmiş ülkeyi ve bazı gelişmekte olan devletleri farklı derecelerde etkilemiş olsa da– popülizmin yükselişinin, 1945 sonrası dönemdeki hakim ideolojik eğilimi –liberalizmin ilerleyişini– tersine döndürme olasılığının bulunmasıydı. Ancak canlanan popülizmin, varlığını devam ettiren bir eğilim mi olacağı, yoksa sadece kısa süreli bir eğilim olarak mı kalacağı belirsizliğini korumaktadır. Bu belirsizlik, 2020'den beri Covid-19 salgınının neden olduğu çok sayıdaki (çoğu zaman birbirine zıt) ideolojik dallanma bir yana Black Lives Matter (Siyahi Hayatlar Önemlidir) hareketiyle bağlantılı ırksal adalet kampanyası gibi son dönemde ortaya çıkmış başka ideolojik çeşitlenmelerden kaynaklanmıştır.

Siyasî İdeolojiler'in yedinci edisyonu, baştan sona sistematik bir şekilde revize edilmiş ve güncellenmiştir. Yeni edisyon, birçok önemli açıdan önceki edisyonlardan farklıdır.

Popülizmin ele alınışı, ayrı bir bölümün (8. Bölüm) dahil edilmesiyle genişletilmiştir. İslamcılıkla ilgili bölümün yerine köktencilik konusunu daha kapsamlı şekilde ele alan bir bölüm (12. Bölüm) geçmiştir. Sonuç bölümünün odağı, ideolojinin sona ermesi tartışmasından (yeni edisyonda 1. Bölüm'e dahil edilmiştir) ideolojinin niçin ve ne derece önemli olduğu konusuna (13. Bölüm) kaymıştır. Feminizmle ilgili bölüm kesişimsellik, trans teori ve kuir teorisi de dahil cinsiyete yönelik modern yaklaşımların ele alınmasını içerecek şekilde revize edilmiştir (9. Bölüm). Çok kültürcülükle ilgili bölüm, post-kolonyalizmi [sömürgecilik sonrası] derinlemesine analiz etmek üzere yeniden yapılandırılmıştır (11. Bölüm).

Bütün 'Uygulamada Siyasî İdeolojiler' kutucukları, tarihsel meselelerden çok çağdaş meselelere odaklanacak şekilde güncellenmiştir.

Yeni edisyonda esas bölümlerden her biri, ele alınan ideolojinin gelecekteki olası durumlarını ele alan bir sonuç bölümü içermektedir.

Kitabın ortaya çıkarılışına katkıda bulunan Red Globe Press çalışanlarına, özellikle süreç boyunca teşvik edici, yapıcı ve yol gösterici önerilerde ve geri bildirimlerde bulunan Lloyd Langman ve Peter Atkinson'a teşekkür etmek istiyorum. Ayrıca kitabın hazırlanışı sırasında değişik noktalarda kitapla ilgili yorumda bulunan isimsiz eleştirmenler yanında Daha Fazla Okuma bölümlerine katkıda bulunan Matt Laing'a da teşekkürlerimi iletmek istiyorum. Başta Karen ve Doug Woodward, Angela ve David Maddison, Barbara ve Chris Clarkson, Kate ve Barry Taylor, Gill ve Collin Spraggs ile Gill Walton olmak üzere dostlarla ve meslektaşlarla yapılan toplantılar kitapta ortaya konan fikirlerin ve argümanların keskinleştirilmesine katkıda bulunmuştur. Kitap; tavsiyeleri, teşviki ve desteği olmasaydı hiçbir baskısının gün yüzünü göremeyeceği eşime ithaf edilmiştir.

SIYASÎ İDEOLOJİLERİ ANLAMA

ÖN BAKIŞ

Bütün insanlar siyasî düşünürdür. İster farkında olsunlar isterse olmasınlar insanlar görüşlerini ifade ettiklerinde ya da kafalarında olanı söylediklerinde siyasî fikirleri ve kavramları kullanırlar. Her dil 'özgürlük', 'hakkaniyet', 'eşitlik', 'adalet' ve 'haklar' gibi terimlerle doludur. Aynı şekilde insanlar kendilerinin ya da başkalarının görüşlerini tanımlarken 'muhafazakar', 'liberal', 'sosyalist', 'komünist' ve 'faşist' gibi kelimeler kullanmaktadır. Ancak bu terimler oldukça tanıdık ve yaygın olsa da nadiren tam anlamlarında ya da açık bir şekilde kullanılmaktadırlar. Örneğin 'eşitlik' nedir? Bütün insanların eşit olduğunu söylemek ne anlama gelmektedir? İnsanlar eşit olarak mı doğmuştur; toplum tarafından eşitmiş gibi muamele görmeli midir? İnsanlar eşit haklara, eşit fırsatlara, eşit siyasî etkiye, eşit ücrete sahip olmalı mıdır? Benzer şekilde 'sosyalist' ve 'faşist' gibi kelimeler yaygın şekilde yanlış kullanılmaktadır. Birini 'faşist' olarak isimlendirmek ne anlama gelmektedir? Faşistlerin sahip oldukları değerler ya da inançlar nelerdir; niçin o değer ve inançlara sahiptirler? Sosyalistlerin görüşleri liberal, muhafazakar ya da anarşistlerin görüşlerinden nasıl farklılık göstermektedir? Bu kitap önde gelen siyasî ideolojilerin temel fikirlerini ve inançlarını incelemektedir.

Bu giriş bölümü siyasî ideolojinin doğası üzerinde durmaktadır. Bunu yaparken ideoloji kavramının tarihini ve (bazen karmaşık olan) belli dönemlerdeki durumunu, siyasî düşüncenin yapısını, sözde 'klasik' ideolojilerle 'yeni' ideolojiler arasındaki farkları, ideolojilerin ne derece sağ/sol ayrımına uygun düştüğünü ve ideolojinin sonunun gelip gelmediğini incelemektedir. (13. Bölüm siyasî ideolojilerin nasıl ve niçin önem taşıdığını tartışmaktadır.)

SIYASÎ İDEOLOJİYLE İLGİLİ GÖRÜŞLER

Bu kitap, ideolojinin doğasının analizinden çok siyasî ideolojilerin çalışmasını temsil etmektedir. Çoğu kafa karışıklığı, açık şekilde ilişkili olsalar da 'ideolojinin' ve 'ideolojilerin' çalışma konusu yapılmı bakımından oldukça farklı şeyler olmasından kaynaklanmaktadır. 'İdeolojiyi' inceleme, örneğin siyaset bilimi ya da siyaset felsefesinden ayrı bir şekilde belli bir siyasî

düşünce *türünü* ele alma anlamına gelmektedir. Bu yüzden siyasî ideoloji çalışması, bu düşünce kategorisinin doğası, rolü ve önemiyle ilgili meseleler üzerinde durulmasını ve hangi siyasî fikir ve argüman kümelerinin ideoloji olarak isimlendirilmesi gerektiği üzerinde kafa yorulmasını içermektedir. Örneğin ideoloji doğru mudur, yanlış mıdır; özgürleştirici midir, baskıcı mıdır; varlığı kaçınılmaz mıdır, geçici midir? Benzer şekilde görelî olarak daha dar odağa sahip olan yeşil ideoloji ile çok kültürcülük, kapsamlı bir arzu edilir gelecek vizyonu ortaya koyan liberalizm ve sosyalizmle aynı anlamda ideolojiler midir?

Diğer taraftan ‘ideolojileri’ çalışmak, siyasî düşüncenin *içeriğinin* analiz edilmesiyle meşgul olunmasını ve değişik ideolojik gelenekler tarafından ortaya konan ve onların içinde yer alan fikirler, doktrinler ve teorilerle ilgilenilmesini temsil etmektedir. Örneğin liberalizm özgürlük konusunda bize ne söylemektedir? Sosyalistler niçin geleneksel olarak eşitliği savunmuştur? Anarşistler devletsiz toplumu nasıl savunmaktadır? Faşistler niçin mücadeleye ve savaşı faydalı bir şey olarak görmüştür? Ancak bu tür ‘içerik’ meselelerini incelemek için ele aldığımız kapsayıcı siyasî düşünce ‘türünü’ dikkate almak gerekmektedir. İdeolojilerin kendilerine has fikirlerini ve doktrinlerini tartışmadan önce bu fikir kümelerinin niçin ideoloji olarak kategorileştirildiği üzerinde kafa yormamız gerekir. Daha önemlisi bu kategorileştirme bize ne söylemektedir? Örneğin liberalizm, sosyalizm, feminizm ve faşizmin ideoloji olarak sınıflandırılmasından biz ne öğrenebiliriz?

İdeolojinin doğasını tartışma konusunda karşılaşılan ilk problem, terimin tek bir yerleşmiş ya da kabul görmüş tanımının olmaması, fakat birbirine zıt değişik tanımlarının mevcut olmasıdır David McLellan’ın (1995) belirttiği gibi ‘ideoloji, sosyal bilimlerin tamamı içerisinde en kaypak kavramdır’. Çok az sayıda siyasî terim, ideolojinin neden olduğu derecede derin ve ateşli tartışmalara neden olmuştur. Bunun iki tane nedeni mevcuttur. Birincisi bütün ideoloji kavramlarının teori ile uygulama arasındaki bağı dikkate alması gibi ideoloji terimi, bir taraftan fikirlerin siyasetteki rolü ile teoriler ve inançlar arasındaki ilişki konusunda, diğer taraftan da madde yaşam ve siyasî davranış konusunda ortaya çıkan oldukça yoğun tartışmaları içermektedir. İkincisi ideoloji kavramı, siyasî ideolojiler arasında devam edip duran mücadeleden ayrı düşünülebilecek bir kavram değildir. Geçmişte ‘ideoloji’ terimi çoğu zaman rakip fikir setlerini ve inanç sistemlerini yermek ve eleştirmek üzere siyasî araç olarak kullanılmıştır. Ancak 20. Yüzyıl’ın ikinci yarısında tarafsız ve görünüşte objektif olan ideoloji kavramı yaygın şekilde kullanılmaya başlanmış, fakat ideolojinin sosyal rolü ve siyasî önemiyle ilgili görüş farklılıkları varlığını korumuştur. İdeolojiyle ilişkilendirilen anlamlardan bazıları şunlardır:

1. Siyasî inanç sistemi
2. Eylem temelli siyasî fikirler seti

3. Yönetici sınıfın fikirleri
4. Belli bir sosyal sınıfın ya da sosyal grubun dünya görüşü
5. Sınıf çıkarlarını ya da sosyal çıkarları bünyesinde barındıran ya da onları açıklayan siyasî fikirler
6. Sömürülen ya da baskı altında tutulan kişilerin hatalı bilinçliliğini açıklayan fikirler
7. Belli bir siyasî sistemi ya da rejimi meşrulaştırmak için kullanılan resmî olarak onaylanmış fikirler
8. Bireyi sosyal bir bağlam içinde konumlandıran ve kolektif bir aidiyet duygusu yaratan fikirler
9. Doğruyu tekelinde bulundurduğu iddiasına sahip her şeyi kuşatan siyasî doktrin
10. Soyut ve oldukça sistematik siyasî fikirler dizisi.

Ancak terimin kökenleri açık değildir. 'İdeoloji' kelimesi Fransız Devrimi sırasında Antoine Destutt de Tracy (1754-1836) tarafından icat edilmiş ve ilk defa 1796 yılında açıktan kullanılmıştır. Tracy'ye göre *idéologie* yeni 'fikirler bilimini', kelime anlamıyla fikir-olojiiyi ifade etmekteydi. **Aydınlanma** dönemine özgü rasyonalist bir yaklaşıma sahip olan Tracy, fikirlerin kökenlerini objektif bir şekilde ortaya koymanın mümkün olduğuna inanmıştı; o, bu yeni bilimin, biyoloji ve zooloji gibi kendini kabul ettirmiş bilimlerle aynı statüyü elde edeceğini ileri sürmüştür. Araştırmanın bütün türleri fikirlere dayandığı için Tracy, ideolojinin nihai olarak bilimlerin kraliçesi olarak kabul göreceği öngörüsünde bulunacak kadar ileri gitmiştir. Ancak bu yüksek beklentilere rağmen terimin orijinal anlamı, Marksist ve Marksist olmayan düşüncelerin etkisi altında şekillenen terimin sonraki dönemdeki kullanımını üzerinde çok az etki doğurmuştur.

Marksist görüşler

İdeolojinin siyasî terim olarak kullanıma girmesi, Karl Marx'ın yazılarında yer almasıyla başlamıştır. Marx'ın terimi kullanması ve daha sonra gelen Marksist düşünürlerin ona ilgi duyması, ideolojinin modern sosyal ve siyasî düşüncede sahip olduğu hâkim konumu açıklayan şeydir. Ancak Marx'ın kavrama yüklediği anlam, genelde kişilerin ana akım siyasî analizde ona yüklediği anlamdan oldukça farklıdır. Marx, terimi, hayat boyu mesai arkadaşlığı yaptığı Friedrich Engels'le (1820-95) birlikte kaleme aldığı ilk çalışmalarından biri olan *Die deutsche Ideologie*'nin (*Alman İdeolojisi*)

Aydınlanma: Zirve noktasına 18. Yüzyıl'da ulaşan ve akıl ve ilerleme adına din, siyaset ve genel olarak öğrenmede geçerli geleneksel inançlara meydan okuyan entelektüel gelenek.

([1846]1970) başlığında kullanmıştır. Bu çalışma, Marx'ın ideolojiyle ilgili yaptığı en açık tanımlamayı da içermektedir:

Yönetici sınıfın fikirleri her dönemde yönetimde hakim olan fikirler olmuştur; yani toplumun yönetici maddi gücü, aynı zamanda yönetici entelektüel güç olmuştur. Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, aynı zamanda zihni üretim araçlarının kontrolüne sahiptir; bu yüzden genel olarak ifade etmek gerekirse zihni üretim araçlarına sahip olmayanların fikirleri diğer sınıfın fikirlerine tabidir. (Marx ve Engels, [1846]1970)

Marx'ın ideoloji kavramı bazı çok önemli özelliklere sahiptir. Birincisi ideoloji *yanılsama* ve mistikleştirme ile alakalı bir şeydir; Engels'in daha sonra '**hatalı bilinçlilik**' olarak ifade ettiği hatalı ya da yanlış bir dünya görüşünün oluşmasını sağlar. Marx, ideolojiyi amacı sistematik mistikleştirme sürecinin maskesini düşürmek olan çok önemli bir kavram olarak kullanmıştır. O, kendi görüşlerini tarih ve toplumun olgularını doğru bir şekilde ortaya çıkarmaya hizmet ettikleri için bilimsel görüşler olarak sunmuştur. Marx'ın ideoloji terimini kullanmasında ideoloji ile bilim ve yanlış ile doğru arasındaki zıtlık önemli yere sahiptir. İkincisi ideoloji, *sınıf sistemiyle* bağlantılıdır. Marx, ideolojinin doğasındaki çarpıtmanın, onun toplumda yönetici sınıfın çıkarlarını ve yaklaşımını yansıttığı gerçeğinden kaynaklandığına inanmıştı. Ona göre kapitalist toplumun ideolojisi, bu yüzden **burjuvanın ideolojisi**dir. Yönetici sınıf kendisinin baskı uygulayan sınıf olarak görülmesini istemez; baskı altında olanların baskıyı kabullenmelerini ister. Bu yüzden sınıf sistemi olduğundan tam tersi şekilde sunulur; bu bağlamda Marx, fotoğraf makinesi lenslerinde ya da insan gözünde resmin ters bir şekilde yer alması benzetmesini kullanmıştır. Bu yaklaşıma göre hakları sadece mülk sahibi ve ayrıcalıklı kişiler tarafından sahip olunabilecek şeyler olarak sunan liberalizm, ideolojinin klasik örneğidir.

Üçüncüsü ideoloji *gücün* bir görünümüdür. Bütün sınıflı toplumlarda ortak bir özellik olarak kapitalizmin dayandığı zıtlıkları gizleyen ideoloji, proletaryanın kendisinin sömürüldüğü gerçeğini görmesini engeller ve böylece eşit olmayan sınıf sisteminin devamına katkıda bulunur. İdeoloji, kendi

döneminde 'yönetimde hakim olan' fikirlerden oluşur. Son olarak Marx, ideolojiyi *geçici* bir olgu olarak görmüştür. Ona göre ideoloji, onu ortaya çıkaran sınıf sistemi var olduğu sürece var olacaktır. Kapitalizmin 'mezarını kazan' proletarya, başka bir sınıflı toplum oluşturma yerine servetin ortak sahipliği durumunu ortaya çıkararak sınıf eşitsizliğini tamamen ortadan kaldırmak durumundadır. Bu yüzden proletaryanın çıkarları, bir bütün olarak toplumun çıkarlarıyla uyumlu-

Hatalı bilinçlilik: Tabii konumundaki sınıfların kendilerinin sömürüldüğü gerçeğinin farkına varmasını engelleyen yanılsama ve mistikleştirmeyi ifade eden Marksist terim.

Burjuva ideolojisi: Kapitalist toplumun zıtlıklarını gizleyerek burjuvazinin çıkarlarına hizmet eden fikirleri ve teorileri ifade eden Marksist terim.

ÖNEMLİ ŞAHSİYETLER

ANTONIO GRAMSCI (1891-1937)

İtalyan Marksist ve devrimci. Gramsci, geleneksel Marksizm içerisinde ekonomik ve maddi faktörlere yapılan vurguyu tashih etmeye çalışmıştır. Temel eseri olan *Quaderni del carcere*'de (*Hapishane Mektupları*) (1929-35) Gramsci, 'hegemonya' teorisi (burjuvazinin fikirlerinin ve inançlarının hakimiyeti) yoluyla gerçekleştirilen siyasî ve entelektüel mücadelenin önemini vurgulayarak 'bilimsel' gerekçiliğini her türünü reddetmiştir. O, 'ekonomik özü' göz ardı etmese de rakip bir 'proletarya hegemonyası' oluşturularak burjuvazinin varsayımlarının ve değerlerinin ortadan kaldırılması gerektiğini ileri sürmüştür.

dur. Kısaca proletarya, ideolojiye ihtiyaç duymayan tek sınıftır, çünkü yarılmalara ihtiyaç duymayan tek sınıftır.

Sonraki Marksist nesiller Marx'a göre ideolojiye daha fazla ilgi göstermiştir. Bunun nedeni, büyük oranda Marx'ın kapitalizmin sonunun geleceğine dair beklentisinin oldukça iyimser bir beklenti olduğunun ortaya çıkması ve bu durumun, sonraki Marksistleri, kapitalist üretim tarzının beklenmedik şekilde varlığını devam ettirmesini açıklayan faktörlerden biri olarak ideolojiye odaklanmaya sevk etmesidir. Ancak zaman içerisinde terimin anlamında da önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır. Özellikle bütün sınıfların ideolojiye sahip olduğu düşünülmüştür. Lenin ve sonraki Marksistler ideolojiyi belli bir sosyal sınıfın ayırt edici fikirleri, yani sınıfın konumu ne olursa olsun onun çıkarlarına hizmet eden fikirler olarak görmüştür. Ancak bütün sınıflar –burjuvazi yanında proletarya– belli bir ideolojiye sahip olduğu için terim, negatif ve küçük düşürücü çağrışımlarından arındırılmıştır.

Marksist ideoloji teorisi, muhtemelen Antonio Gramsci tarafından daha da geliştirilmiştir. Gramsci ([1935]1971), kapitalist sınıf sisteminin basit şekilde eşit olmayan ekonomik ve siyasî güç tarafından değil, fakat burjuva fikirlerinin ve teorilerinin '**hegemonyası**' tarafından ayakta tutulduğunu iddia etmiştir. Hegemonya, liderlik ya da hakimiyet anlamına gelmektedir ve ideolojik hegemonya anlamında burjuvazinin fikirlerinin diğer rakip fikirlerin yerine geçmesini ve döneminin ortak anlayışı haline gelmesini ifade etmektedir. Gramsci, toplumun her düzeyinde, sanatta ve edebiyatta, eğitim sisteminde ve kitlesel medyada, gün-

Hegemonya: Bir sistem unsurunun diğerleri üzerinde üstünlük ve hakimiyet kurması durumu; Marksistlere göre hegemonya ideolojik hakimiyeti ifade etmektedir.

TARTIŞMA SORULARI

- Marksist ideoloji kavramı, ana akım ideoloji kavramından nasıl farklılık göstermektedir?
- İdeoloji, kaçınılmaz bir şekilde yanlış bir şey midir? Öyle ise niçin?
- ‘Sosyal açıdan bağımsız’ olan entelektüeller ideolojinin üstünde yer alabilir mi?
- Bütün siyasî fikirler mi, yoksa onlardan bazıları mı ideolojiktir?
- İdeolojiler, kavramsal yapıları bakımından ne derece farklılık göstermektedir?
- Siyasî ideoloji ile siyasî teori arasındaki farklılık nedir?
- Siyasî spektrum nasıl sunulmalı ve neden?
- ‘Yeni’ ideolojilerde yeni olan şey nedir?
- İdeolojik bağlılık, ne derece yaşam tarzı seçeneği haline gelmiştir?
- ‘Yeni’ ideolojilerin yükselişi, eskilerin işlevsiz hale geldiği anlamı taşımakta mıdır?
- Sol-sağ ayırımı ne derece siyasî ideolojilerle ilgili anlayışımıza katkıda bulunmaktadır?
- Siyasî yelpaze nasıl sunulmalıdır, niçin?
- İdeolojiler sona ermeye mahkum mudur?

DAHA FAZLA OKUMA

Ball, T., Dagger, R. ve O’Neill, D. *Ideals and Ideologies: A Reader* (2019). Bütün temel ideolojik gelenekleri ele alan çok sayıdaki klasik ve çağdaş yazıları içeren kapsamlı bir antoloji.

Freeden, M., Sargent, L. ve Stears, M. *The Oxford Handbook of Political Ideologies* (2015). Bu çalışma çerçevesinde siyasî ideolojideki temel gelişmeleri ve son dönemdeki araştırmaları açıklamak için çok sayıda uzman bir araya gelmiştir.

Ingersoll, D., Matthews, R. ve Davison, A., *The Philosophic Roots of Modern Ideology* (2016). Önemli kişilere ve metinlere odaklanmış bir analizle temel ideolojik geleneklerin ve ilgili çağdaş tartışmaların entelektüel evrimini kapsamlı bir şekilde ele alan bir eser.

Žižek, S. *The Pervert’s Guide to Ideology* (2012). Dünyanın önde gelen filozoflarından birinin, ideolojik düşüncenin, modern hayatın ve kültürün bütün boyutlarına nasıl payandalık ettiğini açıkladığı eşsiz ve düşülmeye sevk eden bir belgesel.

The Political Compass, www.politicalcompass.org. İnsanları iki boyutlu ideoloji yelpazesinin üzerine yerleştirmek üzere sorular soran ve daha fazla okuma listesi veren tarihi oldukça eski bir web sayfası. Sen de yelpazenin neresinde yer aldığını görebilirsin!

LIBERALİZM

ÖN BAKIŞ

'Liberal' terimi 14. Yüzyıl'dan beri kullanımda olan bir terimdir, fakat çok değişik anlamlarda kullanılmıştır. Latince *liber* kelimesi, özgür adamlar sınıfını, yani serf ve köle olmayan erkekleri ifade etmekteydi. 'Liberal', gıda ve içecek yardımında olduğu gibi cömert anlamına gelmiş ve sosyal davranışlarla ilgili olarak da açıklık ya da açık fikirliliği karşılamak için kullanılmıştır. Aynı zamanda artan oranda özgürlük ve tercih fikirleriyle ilişkili hale gelmiştir. Siyasî bağlılığı belirtmek için kullanılan 'liberalizm' terimi ise çok daha sonra ortaya çıkmıştır; ilk defa 1812'de İspanya'da kullanılmak üzere on dokuzuncu başlarına kadar kullanılmamıştır. 1840'lı yıllarda terim, Avrupa çapında ayrı bir siyasî fikirler dizisine atıfta bulunulması anlamında genel kabul görmüştür. İngiltere'de benimsenmesi ise daha yavaş bir şekilde olmuştur. Eskiden beri var olan bir parlamento grubu olan Whig'ler 1830'larda kendilerini Liberaller olarak isimlendirmeye başlamış olsalar da belirgin şekilde ilk Liberal hükûmet, İngiltere'de W. E. Gladstone başbakan olarak atanıncaya ve ilk bakanlığını oluşturuncaya kadar kurulmamıştır.

Liberal ideolojinin öne çıkan temel yönleri, bireye verilen aşırı önem ve insanların kendi çıkarlarını tatmin edebilecekleri ve amaçlarına ulaşabilecekleri bir toplum inşa etme arzusudur. Liberaller insanların her şeyden önce sağduyu ile donatılmış bireyler olduğuna inanmaktadır. Bunun anlamı, her bireyin, herkesin özgür olmasıyla uyumlu bir şekilde mümkün olan maksimum düzeyde özgürlüğe sahip olmasıdır. Ancak bireyler, eşit hukuki ve siyasî haklara sahip olmakla birlikte kendi yetenekleri ve çalışma arzularına göre ödüllendirilmelidirler. Liberal toplumlar, vatandaşları hükûmetin tiranlığı tehlikesine karşı korumak üzere ortaya çıkarılmış olan anayasacılık ve rıza ilkeleri etrafında örgütlenmiştir. Bununla birlikte klasik liberalizm ile modern liberalizm arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Klasik liberalizmin temel özelliği, işlevi iç düzenin ve kişilerin güvenliğinin sağlanması ile sınırlandırılmış, 'mümkün olduğunca küçük' devleti öngörmesidir. Bunun zıddına olmak üzere modern liberalizm, devletin insanlara kendi durumlarını iyileştirmede yardımcı olması gerektiğini kabul etmektedir.

TARİHSEL GELİŞİM

Liberalizm, Avrupa'da **feodalizmin** ortadan kalkışının ve onun yerine piyasa toplumunun ya da kapitalist toplumun geçmesinin bir ürünüdür. Liberalizm, ortaya çıktığında birçok açıdan çıkarları mutlak kralların ve toprak aristokrasisinin çıkarları ile çatışan yükselen orta sınıfların arzularını yansıtmıştır. Liberal fikirler oldukça radikaldi; köklü reformlar yapılmasını, hatta bazı durumlarda devrimci değişim gerçekleştirilmesini gerektiriyordu. 17. Yüzyıl'daki İngiliz Devrimi, 1776 yılındaki Amerikan Devrimi ve 1789 yılındaki Fransız Devrimi o dönemde 'liberal' kelimesi siyasî anlamda kullanılmasa da belirgin şekilde liberal unsurlar içermiştir. Bu gelişmelerde liberaller, 'kralların **kutsal hakkı**' doktrinine dayandığı düşünülen monarşinin mutlak gücüne karşı çıkmıştır. Bu kişiler, **mutlakiyet yönetimi** yerine anayasal yönetimi ve daha sonra temsili **yönetimi** (bölümün sonraki kısımlarında liberal demokrasiyle ilişkili olarak tartışılmıştır) savunmuştur. Liberaller, toprak aristokrasisinin siyasî ve ekonomik ayrıcalıkları ile sosyal konumun 'doğum yoluyla' belirlendiği feodal sistemin adaletsizliğini eleştirmiştir. Onlar, aynı zamanda dinle alakalı vicdan özgürlüğü hareketini desteklemiş ve yerleşik kilisenin otoritesini sorgulamıştır.

19. Yüzyıl birçok açıdan liberal bir yüzyıldı. Bu yüzyılda sanayileşme Batı ülkelerinde yaygınlaşırken liberal fikirler diğerlerine baskın çıkmıştır. Liberaller, iş çevrelerinin kazanç peşinde koşmasına izin verildiği, devletlerin birbirleriyle serbestçe ticaret yapmaya teşvik edildiği, hükümet müdahalesinden uzak, sanayileşmenin hakim olduğu bir piyasa düzenini savunmuştur. Böyle bir piyasa temelli sanayi kapitalizmi, ilk önce 18. Yüzyıl'ın ortasından itibaren İngiltere'de gelişmiş, daha sonra Kuzey Amerika ile önce Batı Avrupa, sonrasında tedrici bir şekilde Doğu Avrupa olmak üzere Avrupa'nın tamamında yaygınlaşmıştır. 20. Yüzyıl'dan itibaren sanayi kapitalizmi, özellikle sosyal ve siyasî kalkınmanın Batılı kavramlarla tanımlandığı dönemlerde Afrika, Asya ve Latin Amerika'nın gelişmekte olan ülkelerinde çekici bir güç haline gelmiştir. Ancak bazı durumlarda gelişmekte olan devletler, siyasî kültürleri bireyden çok toplumu öne çıkardığı için liberal kapitalizmin çekiciliği karşısında direnmiştir. Böyle durumlarda bu ülkeler, Batı liberalizminden çok sosyalizm, milliyetçilik ve dinî köktencilik gibi ideolojilerin güçlenmesinin verimli zeminini oluşturmuştur.

Liberalizm, şüphesiz Batı siyasî geleneği-

Feodalizm: Sabit sosyal hiyerarşiler ve katı yükümlülükler ile öne çıkan tarım temelli üretim sistemi.

Kutsal hak: Dünyadaki yöneticilerin Tanrı tarafından seçildiğini, bu yüzden karşı konulamaz otoriteye sahip olduklarını ifade eden doktrin. Kutsal hak, monarşilerin mutlakiyet yönetimini savunmak için kullanılmıştır.

Mutlakiyet yönetimi: Siyasî gücün tek bir birey ya da küçük grubun, özellikle de mutlak hükümdarın elinde toplandığı yönetim şekli.

Yönetim: Devlet adına ortak kararları alan ve genelde yasama, yürütme ve yargıyı içeren mekanizma.

ni şekillendiren en güçlü ideolojik güç olmuştur. Bununla birlikte 19. Yüzyıl'dan beri tarihsel gelişmeler, liberal ideolojinin niteliğini ve içeriğini açık şekilde etkilemiştir. Yükselen orta sınıflar ekonomik ve siyasî hakimiyetlerini kurarken liberalizmin karakteri değişmiştir. Liberallerin her başarısıyla birlikte liberalizmin radikal ve devrimci yönü törpülenmiştir. Böylece liberalizm, değişim ve reformu daha az savunan, mevcut kurumların –büyük oranda liberal– korunmasına daha fazla önem atfeden artan oranda muhafazakar bir güç haline dönüşmüştür. Bu arada liberal fikirler de değişmeden edememiştir. 19. Yüzyıl'ın sonundan itibaren sanayileşmenin güçlenmesi, liberalleri başlangıçtaki liberal fikirleri sorgulamaya ve onları değişik şekillerde revize etmeye sevk etmiştir. Başlangıçtaki liberalizm yani **klasik liberalizm** ('19. Yüzyıl liberalizmi' olarak da isimlendirilmektedir), devletin vatandaşların yaşamlarına minimum düzeyde müdahalede bulunulması yönüyle öne çıkarılan; **modern liberalizm** ('20. Yüzyıl liberalizmi' olarak da isimlendirilmektedir), refahın sağlanması ve ekonominin yönetilmesiyle ilişkilendirilir olmuştur. Sonuç olarak bazı yorumcular, liberalizmin özellikle **devlet**in arzu edilen rolü konusunda zıt inançları benimseyen tutarsız bir ideoloji olduğunu savunmuştur.

Soğuk Savaş döneminde (1945-1990) Sovyetler Birliği'nin öncülüğündeki komünist Doğu ve Üçüncü Dünyanın birçok ülkesi liberalizmin küresel hedeflerine sıkı şekilde karşı koysa da ABD'nin liderliğindeki Batı içerisinde liberalizmin güçlendiği görülmüştür. Bu güçlenme iki şekilde görülmüştür. Birincisi Batılı liberal demokrasi yaygınlaşmıştır. 1943 ile 1962 arasında Batı Almanya, İtalya, Japonya ve Hindistan'ı etkileyen demokratikleşme dalgası görüldükten sonra 1974'te başlayan ve Yunanistan, Portekiz, İspanya ve Latin Amerika'nın birçok ülkesini etkileyen yeni bir demokratikleşme dalgası-

Kavram

KÜRESELLEŞME

Küreselleşme, karşılıklı bağlantılı olma şeklindeki ilişkiler ağını ifade etmektedir; insanlar arasında 'ülkeler üstü' bağlantıların ortaya çıkışına neden olacak şekilde yaşamlarımızın artan oranda uzağımızda ortaya çıkan olaylar ve alınan kararlar tarafından şekillendirilmesi anlamına gelmektedir. Ancak küreselleşme çok sayıda görünümü olan karmaşık bir süreçtir. Ekonomik küreselleşme, ulusal ekonomilerin az ya da çok oranda tek bir küresel ekonominin içine çekilme süreçleridir. Kültürel küreselleşme, dünyanın bir tarafında üretilen bilgi, mal ve imajların dünya çapında kültürel farklılıkları 'ortadan kaldırmak' üzere küresel dolaşıma dahil olması sürecidir. Siyasî küreselleşme ise karar alma sorumluluklarının ulusal yönetimlerden uluslararası örgütlere geçmesi sürecini ifade etmektedir.

Klasik liberalizm: Devletin mümkün olduğunca küçültülmesi ve piyasa ekonomisine güvenilmesi yoluyla bireyin sınırlandırılmamış eylem alanının mümkün olduğunca genişletilmesini öngören liberalizm geleneği.

Modern liberalizm: Klasik liberalizmin zıddına kişinin gelişimini teşvik etmenin bir aracı olarak nitelikli sosyal ve ekonomik müdahaleye onay veren liberalizm geleneği.

Devlet: Genellikle zorlayıcı güç tekeline sahip, tanımlanmış bir toprak alanı üzerinde egemen yetkiye sahip olan siyasî birlik.

SOSYALİZM

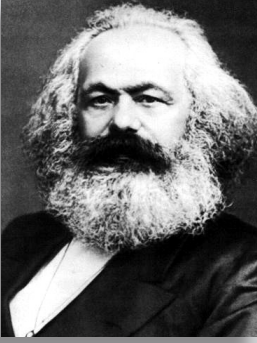
ÖN BAKIŞ

'Sosyalist' terimi Latince birleştirmek ya da paylaşmak anlamına gelen *sociare* kelimesinden gelmektedir. Bilinen ilk kullanımı İngiltere'de 1827 yılında *Co-operative Magazine* dergisinin bir sayısında olmuştur. 1830'ların başına gelindiğinde İngiltere'de Robert Owen'ın, Fransa'da Henri de Saint-Simon'ın takipçileri kendi inançlarını 'sosyalizm' olarak isimlendirmeye başlamıştı. 1840'larda başta Fransa, Belçika ve Alman devletlerinde olmak üzere birçok sanayileşmiş ülkede terim bilinir olmuştur.

Bir ideoloji olarak sosyalizm, kapitalizme olan muhalefetiyle ve daha insani ve sosyal açıdan daha değerli alternatif ortaya koyma çabasıyla tanımlanmıştır. Sosyalizmin temelinde olan şey, ortak insani yönleriyle bir araya gelmiş sosyal yaratıklar olarak insan görüşüdür. Bu görüş, bireyin kimliğinin sosyal ilişkilerle ve sosyal gruplara ve kolektif yapılara olan üyelikle şekillendiğine işaret etmektedir. Bu yüzden sosyalistler işbirliğini rekabete tercih etmektedir. Sosyalizmin başlıca ve bazılarına göre tanımlayıcı özelliği, eşitliğe ve özellikle sosyal eşitliğe verilen değerdir. Sosyalistler, sosyal eşitliğin sosyal istikrarın temel garantisi olduğuna ve maddi ihtiyaçları karşılaması ve kişisel gelişimin temelini oluşturması anlamında özgürlüğü güçlendirdiğine inanmaktadır. Ancak sosyalizm şaşkıncı derecede farklı alt gruplar ve rakip gelenekler içermektedir. Söz konusu bölünmeler hem 'araçlarla' (sosyalizme nasıl ulaşılacağı) hem de 'amaçlarla' (gelecekteki sosyalist toplumun niteliği) ilgili olmuştur. Örneğin komünistler ya da Marksistler, eskiden beri devrimi desteklemiş ve ortak refah sahipliği temelinde sınıfsız bir toplumun oluşturulması yoluyla kapitalizmi ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Bunun zıddına olacak şekilde sosyal demokratlar, tedrici gelişimi benimsemiş ve maddi eşitsizliklerin azaltılması ve fakirliğin ortadan kaldırılması yoluyla kapitalist sistemi reforma tabi tutmayı ya da 'insani hale getirmeyi' hedeflemiştir. 20. Yüzyıl'ın çoğu kısmında sosyalist hareket iki rakip kampa bölünmüştür. Ancak her iki sosyalizm türü 20. Yüzyıl'ın sonunda krizlerle karşılaşmış ve dogmatik komünizm dramatik şekilde çökmüştür.

ÖNEMLİ ŞAHSİYETLER

KARL MARX (1818-1883)

Alman filozof, iktisatçı ve hayat boyu devrimci. Marx, genelde 20. Yüzyıl komünizminin babası olarak bilinmektedir. Marx'ın düşüncesinin merkezinde yer alan şey, önceki sınıf toplumuyla uyumlu olan, sistemsel eşitsizlik içeren ve bu yüzden temelde istikrarsız olan kapitalizme getirilen 'bilimsel' eleştiridir. Marx'ın materalist tarih teorisi, sosyal gelişimin kaçınılmaz bir şekilde sınıfsız komünist toplumun ortaya çıkmasıyla sonuçlanacağını iddia etmiştir. Onun çok sayıdaki eserleri arasında *Manifest der Kommunistischen Partei* (*Komünist Manifesto*) (1848) (Friedrich Engels'le (1820-1895) birlikte kaleme almıştır) ve üç ciltlik *das Kapital* (*Kapital*) (1867, 1885 ve 1894) bulunmaktadır.

karakterini dönüştürmüştür. Sendikaların, işçi sınıfı siyasî partilerinin, spor kulüplerinin ve sosyal kulüplerin yaygınlaşması daha fazla ekonomik güvenlik sağlamış ve işçi sınıfının sanayi toplumuyla bütünleşmesine katkıda bulunmuştur. Batı Avrupa'nın gelişmiş sanayi toplumlarında işçi sınıfını devrimci bir güç olarak görmek gittikçe güçleşmiştir. Sosyalist siyasî partiler, oy kullanma hakkının tedrici bir şekilde işçi sınıfına mensup erkeklerle tanınmasıyla birlikte artan oranda hukuki ve anayasal taktikler benimsemiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında sosyalist dünya, seçimle iktidara gelmeyi ve reform yapılmasını savunan sosyalist partilerle devrime ihtiyaç duyulmaya devam edildiğini ileri süren sosyalist partiler şeklinde ikiye bölünmüştür. 1917'deki Rus Devrimi bu bölünmeyi daha da güçlendirmiştir; V. İ. Lenin örneğini takip eden devrimci sosyalistler ve Bolşevikler genelde '**komünizm**' terimini kullanırken reformcu sosyalistler kendi fikirlerini 'sosyalizm' ya da '**sosyal demokrasi**' olarak isimlendirmiştir.

20. Yüzyıl, sosyalizmin Doğu Avrupa'da ve Afrika, Asya ve Latin Amerika'nın belli kısımlarında yaygınlaşmasına şahitlik etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın son aşamasında Kızıl Ordu'nun doğuya doğru yayılmasıyla Doğu Avrupa, Sovyet bloku na dahil edilmiş, 1949'da Varşova Paktı'nın kurulmasıyla bu süreç iyice güçlendirilmiştir. Afrika, Asya ve Latin Amerika ülkelerinde sosyalizm, sınıf çatışmasından çok 1945 sonrası dönemdeki sömürgecilik karşıtı mücadeleden ortaya çıkmıştır. Bu ülkelerde sı-

Komünizm: Refaha ortak sahip olmayı ifade eden ilke ya da kapsamlı kolektivizm sistemi; komünizm genelde 'Marksizm'in uygulanan şekli' olarak görülmektedir.

Sosyal demokrasi: Kapitalizmin ortadan kaldırılması yerine piyasa ile devlet arasında denge kurulmasını öngören sosyalizmin reformcu türü.

ÖNEMLİ ŞAHSİYETLER

MAO ZEDONG (MAO TSE-TUNG) (1893-1976)

Çinli Marksist teorisyen ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin lideri (1949-1976). Mao, Çin Komünist Partisi'nin kurulmasına yardımcı olmuş ve 1935'te partinin lideri haline gelmiştir. Siyaset teorisyeni olarak Mao, Marksizm-Leninizm'i tarımın ağırlık taşıdığı, geleneksel toplumun ihtiyaçlarına uyarlamıştır. Onun mirası, genelde seçkinciliği ve 'kapitalizm yolcularını' (burjuva güçlerinin baskılarına boyun eğmeye eğilimli olanlar) yeren radikal bir eşitlikçi akım olan ve büyük çaplı karmaşa, baskı ve ölümle sonuçlanan Kültür Devrimi'yle (1966-1970) ilişkilendirilmektedir.

nıf sömürüsü düşüncesinin yerine sömürgeci baskısı düşüncesi geçirilmiş ve böylece 5. Bölüm'de daha detaylı ele alınacağı üzere sosyalizm ve milliyetçilik bir araya getirilmiştir. Mao Zedong liderliğindeki Çin Komünist Partisi 1949 yılında Çin Komünist Devrimi ile iktidarı gele geçirmiş, ardından komünizm Kuzey Kore, Vietnam, Kamboçya ve başka ülkelere yayılmıştır. Bu arada sosyalizmin daha ılımlı türleri Kongre Partisi'nin Hindistan'da yaptığı gibi bazı gelişmekte olan ülkelerde uygulamaya konmuştur. Ayrıca geleneksel kabile yaşamının ortak değerlerinden etkilenen Afrika sosyalizmi ile İslamin manevi ilkelerinden etkilenen Arap sosyalizmi ortaya çıkmıştır. Latin Amerika'da 1960'larda ve 1970'lerde sosyalist devrimciler genelde Amerikan emperyalizminin çıkarları doğrultusunda hareket eden askeri diktatörlüklere karşı silahlı mücadele vermiştir.

20. Yüzyıl'ın sonlarında sosyalizm bazı önemli geri çekişler yaşamıştır. Bunlardan en dramatik olanı, Kasım 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla zirve noktasına ulaşan büyük ölçüde barışçı devrimler yoluyla Doğu Avrupa'da komünizmin çöküşü gerçekleşmiştir. 1991 yılının sonu itibariyle Sovyetler Birliği yıkılmış ve başta Çin olmak üzere başka ülkelerde, ekonomik reform süreçleri başlatılmıştır. Aynı zamanda Batılı sosyal demokrasi akımı içinde de önemli gelişmeler görülmüştür. Yeniden dağıtım siyasetinin devam ettirilmesini sağlamış olan 1945 sonrası ekonomik genişlemenin sona ermesiyle ve işçi sınıfının hacminin küçülmesiyle karşılaşan sosyalist partiler, dünyanın birçok bölgesinde 1980'li ve 1990'lı yıllarda ideolojik geri çekiliş süreci içine girmiştir. İngiltere, Almanya, Hollanda, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkelerde bunun anlamı, küreselleşmeyle barışılması ve pi-

ve sorumluluk hissi duyulmasından kaynaklanan ortak iyiye katkıda bulunma arzusudur. Az sayıda sosyal demokrat maddi güdülerin tamamen ortadan kaldırılmasını isteyebilecek olsa da onlar maddi ve manevi güdüler arasında bir tür denge kurulmasında ısrarcı olmaktadır. Örneğin sosyalistler, ekonomik büyüme sağlanması konusunda önemli bir güdünün toplumdaki en fakir ve en kırılgan durumdaki unsurlara refah desteği sağlanmasına yardımcı olmak olduğunu ileri sürebilecektir.

Sosyalistlerin işbirliğini önemsemeleri, kapitalizm döneminde sayıları çoğalmış olan rekabetçi ve hiyerarşik şirketlerin yerine geçmek üzere tasarlanmış işbirliğine odaklı teşebbüslerin sayısında artışa neden olmuştur. Hem üreticilerin hem tüketicilerin işbirliği yapıları, karşılıklı fayda için çaba gösteren halk gruplarının enerjilerinden faydalanmaya çalışmıştır. İngiltere’de işbirliği temelli topluluklar 19. Yüzyıl’ın başında yaygınlaşmıştır. Bu topluluklar malları toptan satın almış ve onları işçi sınıfının üyelerine ucuz satmıştır. ‘Rochdale Pioneers’ (Rochdale Öncüleri) 1844 yılında bir manav dükkanı açmış, onların girişimi sanayinin güçlendiği İngiltere ve İskoçya’da başkaları tarafından örnek alınmıştır. İşçilerin sahip olduğu ve yönettiği üretici birlikleri, sanayinin, işçilerin kendi kendilerini yönetmeleri ilkesi temelinde örgütlendiği kuzey İspanya’da ve eski Yugoslavya ülkelerinde yaygındır. Sovyet Birliği’nde ortaya çıkarılmış olan ortak çiftlikler de uygulamada sıkı bir planlı sistem içinde faaliyet gösterebilir ve genelde yerel parti patronları tarafından kontrol edilseler de işbirliği ve kendi kendini yönetme temelinde tasarlanmışlardır.

Eşitlik

Eşitliği önemseme, birçok açıdan sosyalist ideolojinin tanımlayıcı özelliğidir; ayrıca eşitlik sosyalizmde onu diğer rakiplerinden, özellikle de liberalizm ve muhafazakarlıktan ayırıcı bir özellik olarak siyasî bir değerdir. Sosyalist **eşitlikçilik**, sosyal eşitliğe ve sonuç eşitliğine inanma yönüyle öne çıkmaktadır. Sosyalistler bu tür eşitliği savunmak üzere en az üç argüman geliştirmiştir. Birincisi sosyal eşitlik *adaleti* ve hakkaniyeti ayakta tutmaktadır. Sosyalistler, refah eşitsizliğini sadece bireyler arasındaki kişisel farklılıklara dayandırma konusunda isteksizdir. Onlar, kapitalizmin rekabetçi ve bencil davranışı güçlendirmesi gibi insani eşitsizliğin, büyük oranda toplumun eşit olmayan yapısını yansıttığına inanmaktadır. Sosyalistler, bütün insanların aynı özelliklere sahip olarak doğduğu ve tamamen aynı yeteneklere ve kapasitelere sahip oldukları şeklinde saf bir düşünce taşımamaktadır. Onlara göre eşitlikçi bir toplum, örneğin bütün öğrencilerin matematik sınavlarında aynı notu aldıkları toplum olmayacaktır. Diğer taraf-

Eşitlikçilik: Eşitliği geliştirme arzusuna dayanan teori ya da uygulama; eşitlikçilik, eşitliğin temel siyasî değer olduğu inancı olarak da görülmektedir.

EŞİTLİKLE İLGİLİ YAKLAŞIMLAR

LİBERALLER, insanların eşit ahlaki değere sahip olma bakımından eşit 'doğduğuna' inanmaktadır. Bu inanç, fırsat eşitliği yanında başta hukuki ve siyasî eşitlik olmak üzere resmî eşitliği öngörmektedir; diğer taraftan sosyal eşitlik, özgürlüğü tehdit edici ve yetenekleri cezalandırıcı bir şeydir. Klasik liberaller, sıkı meritokrasiyi ve ekonomik güdüleri vurgularken; modern liberaller, gerçek anlamda eşit fırsatların görelî siyasî eşitliği gerektirdiğini ileri sürmektedir.

MUHAFAZAKÂRLAR, eskiden beri toplumu doğal olarak hiyerarşik bir yapıda görmüş ve eşitliği soyut ve ulaşılmazı mümkün olmayan bir şey olarak reddetmiştir. Bununla birlikte Yeni Sağ, maddî eşitsizliğin ekonomik faydalarını vurgularken fırsat eşitliğine inanma bakımından oldukça güçlü bir bireyci davranış sergilemektedir.

SOSYALİSTLER, eşitliği temel bir değer olarak görmekte ve özellikle sosyal eşitliği önemsemektedir. Sosyal demokrasi içerisinde liberallerin fırsat eşitliği düşüncesine kaymalar olsa da ister görelî (sosyal demokratik) ister mutlak (komünist) anlamda olsun sosyal eşitlik adalet ve hakkaniyeti ortaya çıkararak ve pozitif anlamda özgürlükleri genişleterek sosyal uyumu ve kardeşliği garanti eden temel bir olgu olarak algılanmaya devam edilmektedir.

ANARŞİSTLER, bütün siyasî eşitsizlik türlerinin baskıya neden olduğunu ima edecek şekilde eşit ve mutlak kişisel özerklik hakkı olarak anlaşılan siyasî eşitliğe özel önem vermektedir. Anarşist komünistler, üretim araçlarının ortak sahipliği yoluyla ulaşılabilecek olan mutlak sosyal eşitliğe inanmaktadır.

FAŞİSTLER, insanlığın hem liderler ve takipçileri arasında hem de değişik uluslar ya da ırklar arasında görülen radikal eşitsizliğe maruz kaldığı düşüncesindedir. Bununla birlikte ulus ya da ırka yapılan vurgu, en azından esas sosyal kimlik bağlamında bütün üyelerin eşit görülmesini öngörmektedir.

FEMİNİSTLER, eşitliği cinsiyeti ne olursa olsun hereksin eşit haklara ve eşit fırsatlara (liberal feminizm) ya da eşit sosyal veya ekonomik güce sahip olması (sosyalist feminizm) anlamında almaktadır. Ancak bazı radikal feministler, eşitlik talebinin kadınların 'erkek olarak algılanmasına' neden olabileceğine işaret etmiştir.

EKOLOJİSTLER, bütün yaşam tarzlarının 'yaşama ve gelişme' bakımından eşit hakka sahip olduğunu vurgulayan biyolojik-merkezli eşitlik fikrini geliştirmiştir. Onlar, bazı geleneksel eşitlik düşüncelerini insan dışındaki bütün organizmaların ve varlıkların çıkarlarını dışlayan insan merkezli düşünceler olarak görmektedir.

tan sosyalistler, insani eşitsizliğin en önemli türlerinin, doğanın sağladığı eşit olmayan özelliklerin değil, toplumun eşit olmayan şekilde davranmasının bir sonucu olduğuna inanmaktadır. Sosyalist perspektiften bakıldığında adalet, insanların elde ettikleri ödüller ve sahip oldukları maddî koşullar bakımından toplum tarafından eşit (en azından daha eşit) muameleye tabi tutulmasını gerektirmektedir. Hukuki ve siyasî anlamda resmî eşitlik, kendi başına yeterli değildir, çünkü kapitalist sistemin yapısal eşitsizliklerini göz ardı etmektedir. Fırsat eşitliği ise kişisel özelliklerin eşitsizliği mitini kalıcı hale getirerek eşitsizliği meşrulaştırmaktadır.

ANARŞİZM

ÖN BAKIŞ

'Anarşi' kelimesi Yunanca *anarkhos* kelimesinden gelmektedir ve kelime anlamı olarak 'yönetimi olmayan' demektir. 'Anarşizm' kelimesi Fransız Devrimi'nden beri kullanılmaktadır; başlangıçta sivil ya da öngörülür düzenin yıkılmasını ifade etmek için eleştirel ya da negatifte anlamda kullanılmıştır. Günümüzde anarşi kaosu ve düzensizliği ifade etmektedir. Söylemeye bile gerek yoktur ki anarşistlerin kendileri bu tür anlamları sertçe reddetmektedir. Kelimenin pozitif ve sistematik siyasî düşüncelerle ilişkilendirilmesi, Pierre-Joseph Proudhon'un *Qu'est-ce que la propriété?* (*Mülkiyet Nedir?*) ([1840] 1970) eserinde gurur duyarak 'ben bir anarşistim' demesinden sonra olmuştur.

Anarşist ideoloji, bütün türleriyle, özellikle de devlet şeklindeki türüyle siyasî otoritenin kötü ve gereksiz bir şey olduğu inancı şeklinde tanımlanmaktadır. Anarşistler, yasaların ve yönetimin ortadan kaldırılmasıyla devletsiz toplumun yaratılmasını savunmaktadır. Onların görüşüne göre devlet kötü bir şeydir, çünkü egemen, zorunlu ve zorlayıcı otoriteyi kendisinde toplayan bir aktör olarak özgürlük ve eşitlik ilkelerini ihlal etmektedir. Bu yüzden anarşizm, sosyal hiyerarşinin belli türlerine ilkeli bir muhalefet ortaya koyma yönüyle öne çıkmaktadır. Anarşistler, düzen ve sosyal uyumun yönetim aracılığıyla 'yukarıdan empoze edilmesi' zorunluluğu bulunmadığı için devletin gereksiz bir şey olduğuna inanmaktadır. Anarşizmin merkezinde yer alan inanç, insanların, yukarıdan aşağıya hiyerarşilere ve ödül ve ceza sistemlerine ihtiyaç duymadan gönüllü anlaşmalar yoluyla kendi işlerini düzenleyebilecekleridir. Ancak anarşizm oldukça farklı iki gelenek olan liberalizm ve sosyalizmden beslenmiştir. Bu durum, birbirine rakip olan bireyci ve kolektivist anarşizm türlerini ortaya çıkarmıştır. Her iki tür de devletsiz olma hedefini kabul ederken geleceğin anarşist toplumu konusunda oldukça farklı modeller önermektedir.

TARİHSEL GELİŞİM

Anarşist fikirlerin kökenleri Taocu ya da Budist fikirlere, Eski Yunan'ın Stoacılarına ve Kiniklerine ve İngiliz İç Savaşındaki Digger'lara (Kazıcılara) kadar götürülebilmektedir. Ancak anarşist ilkelerin ilk defa ve bir anlam-

da klasik şekilde ortaya konması, kendisini hiçbir zaman anarşist olarak tanımlamamış olan William Godwin tarafından *Enquiry Concerning Political Justice (Politik Adalet Üzerine Bir İnceleme)* ([1793] 1971) kitabında gerçekleştirilmiştir. 19. Yüzyıl'da anarşizm, geniş kapsamlı ve güçlenmekte olan sosyalist hareketin önemli unsurlarından biri olmuştur. 1864 yılında Pierre-Joseph Proudhon'un takipçileri Karl Marx'la birlikte Uluslararası İşçiler Federasyonu'nu (Birinci Enternasyonal) kurmuştur. Birinci Enternasyonal, Marksistlerle Mihail Bakunin liderliğindeki anarşistler arasındaki artan düşmanlıktan dolayı 1871 yılında çökmüştür. 19. Yüzyıl sonunda anarşistler, Rusya'nın ve Güney Avrupa'nın topraksız köylüleri arasında ve daha başarılı olmak üzere anarşist sendikacılık yoluyla sanayi işçileri arasında destek bulmaya çalışmıştır.

Fransa, İtalya ve İspanya'da popüler olan **sendikacılık**, 20. Yüzyıl'ın başında anarşizmin gerçek bir kitle hareketine dönüşmesinde yardımcı olmuştur. Anarşistler, Fransa'daki güçlü CGT sendikasını 1914'ten önce hakiyetleri altında tutarken İspanya İç Savaşı (1936-1939) sırasında iki milyondan fazla üyesi olduğu iddia edilen İspanya'daki CNT sendikasında da etkili olma fırsatı bulmuşlardır. Anarşist-sendikacı hareketler 20. Yüzyıl'ın başında Latin Amerika'da, özellikle Arjantin ve Uruguay'da da ortaya çıkmış ve sendikacı fikirler Emiliano Zapata liderliğinde gerçekleştirilen Meksika Devriminde etkili olmuştur. Ancak otoriter yönetimlerin ve siyasi baskıların yaygınlaşması hem Avrupa'da hem Latin Amerika'da anarşizmin altını oymuştur. General Franco'nun İspanya İç Savaşında zafer elde etmesi,

bir kitle hareketi olarak anarşizmin sonunu getirmiştir. CNT baskı altına alınmış ve genel olarak sol eğilimlilerle birlikte anarşistler işkenceye maruz kalmıştır. 1917 yılında Lenin'in ve Bolşeviklerin elde ettiği zafer ve sonuç olarak sosyalist ve devrimci hareketler içinde komünizmin prestijinin artması da anarşizmin etkinliğine zarar vermiştir.

Bu geri çekilmelere rağmen anarşizm inatçı bir şekilde yok olmayı reddetmiştir. Anarşizmin canlandığıyla ilgili ilk göstergeler 1960'larda ve 1970'lerde sırasıyla Yeni Sol'un ve Yeni Sağ'ın ortaya çıkışıyla birlikte görülmüştür. Neo-Marksistleri, radikal demokratları, **sosyal anarşistleri** ve başkalarını içeren Yeni Sol, halk gösterilerine ve **doğrudan eyleme** dayalı eylemci türden bir siyaset benimsemiştir. Yeni Sağ, en radikal şekilde **anarşist-kapitalizm** yolu-

Sendikacılık: Özgür işçi birlikleri olarak sendikalara odaklanan ve doğrudan eylem ile genel grev kullanımına önem veren devrimci işçi birliği türü.

Sosyal anarşizm: Öne çıkan yönü sosyal dayanışma olmak üzere sosyalist kolektivizm ile devlet karşıtlığını bir araya getiren anarşizm türü.

Doğrudan eylem: Anayasal ve hukuki çerçeve dışında gerçekleştirilen siyasi eylem; doğrudan eylem pasif direnişten terörizme kadar uzanan değişik eylemleri içerebilir.

Anarşist-kapitalizm: Yönetimin yerine düzenlemeye tabi tutulmamış piyasa rekabet sistemi geçirmeye çalışan anarşizm türü.

la serbest piyasa ekonomisine olan ilgiyi canlandırmıştır. Anarşizm, daha sonra 1990'ların sonunda itibaren kapitalizm karşıtı protestoların ani artışı yüzünden daha belirgin hale gelmiştir. Bu 'yeni' anarşizmin en açık görünümü, ilk defa 1999'daki 'Seattle Savaşında' (50.000 eylemci Dünya Ticaret Örgütü toplantısının açılış merasiminin yapılmasını engellemiştir) uygulamaya konan ve İşgal hareketi tarafından organize edilenler dahil olmak üzere sonraki protestoların çoğunda kullanılan eylem temelli tiyatro tarzı siyaset olmuştur. Son olarak anarşist hareketin etkisinin genişlemesinin, siber alanın büyümesiyle ve genel olarak dijital teknolojilerin kullanılmasındaki artışla ilişkili olduğu iddia edilmiştir.

TEMEL TEMALAR

Anarşizmin tanımlayıcı özelliği, hiyerarşiye ve hakimiyete karşı olma ve devleti hiyerarşi ve hakimiyetin örnek türü olarak görmedir. Anarşistler, özgür bireylerin zorlama ve mecburiyet olmadan gönüllü anlaşmalarla kendi işlerini yönettikleri devletsiz toplumu tercih etmektedir. Ancak anarşizm, yanılıcı klişeler ve değişik türden çarpıtmalarla karmaşık bir hal almıştır. Bunlardan en yaygın olanı, anarşizmin doğal 'erdemliliği', yani insanların özlüklerinde ahlaki varlıklar olduğuna inanmaktan başka bir şey olmadığıdır. Anarşistler, kesin şekilde insanların yöneticilere ya da liderlere ihtiyaç duymadan verimli ve barışçıl bir hayat sürme kapasitesine sahip olduğuna inanmaktadır, fakat bu görüşün sadece insan doğasıyla ilgili iyimser varsayımlarla ayakta tutulması pek mümkün değildir (Marshall, 2007). Birincisi anarşistlerin üzerinde anlaştıkları insan doğası konusunda ortak bir bakış açıları bulunmamaktadır. Örneğin ortak bireyci varsayımlar paylaşılsalar da Godwin rasyonel yardımseverliği vurgularken Max Stirner bilinçli bencilliği öne çıkarmıştır. İkincisi anarşistlerin çoğu, insan doğasını sabit ya da belirlenmiş bir şey olarak görme yerine insanların çevrelerinin ürünü olduğuna (gerçi insanın da çevresini değiştirebileceği düşünülmektedir) inanmaktadır. Bu anlamda anarşistler, insan doğasının başkalarıyla yaratıcı ve gönüllü ilişkiler kurulması yoluyla geliştiği düşüncesindedir. Üçüncüsü anarşistler insan doğası

Kavram

KÜRESELLEŞME KARŞITLIĞI

'Küreselleşme karşıtlığı' terimi, 1990'ların sonundan beri sözde 'küreselleşme karşıtı' ('kapitalizm karşıtı', 'şirket karşıtı', 'neo-liberalizm karşıtı', 'alternatif küreselleşme' veya 'küresel adalet') hareket ile ilişkilendirilmiştir. Küreselleşme karşıtlığı, neo-liberal küreselleşmenin söylemlerini ve uygulamalarını ortaya koymaya ve onlara karşı çıkmaya çalışan, böylece küresel kapitalizmin yükselişiyle marjinalleşmiş ve haklarını kaybetmiş olan çok farklı insanlara ve gruplara siyasi açıdan seslerini duyurma imkanı tanıyan ideolojik duruşu ifade etmektedir. Ancak neo-liberal küreselleşmeye yönelik sistematik ve tutarlı bir küreselleşme karşıtlığı ortaya çıkarılmadığı gibi küreselleşme karşıtlığının gelecekte nasıl olacağıyla ilgili ortak bir vizyon da oluşturulamamıştır. Hareket içinde yer alan bazı kişiler, küresel kapitalizme Marksist tarzda eleştiriler getirirken; başkaları, sadece küresel kapitalizmin 'en kötü aşırılıklarını yok etmeye odaklanmakta; bazıları da basit şekilde 'daha iyi bir dünya' yaratmak için çaba göstermektedir.

Uygulamada Siyasî İdeolojiler

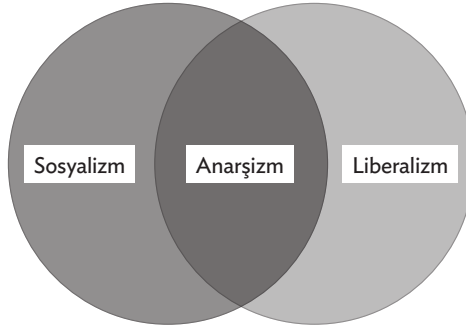
ANARŞİZM VE SİBER ALAN

OLAYLAR: 1969 ile 1989 arasındaki dönem, başka şeyler yanında internetin icat edilmesiyle ve ev bilgisayarlarının artmasıyla bilgi ve iletişim teknolojilerinde dijital devrimin (üçüncü sanayi devrimi olarak da isimlendirilmektedir) doğuşuna şahitlik etmiştir. Bu, 'bilgi çağının' da başlangıcını oluşturmaktaydı. 1991 yılında Dünya Çapında Ağın (www ya da web olarak isimlendirilmektedir) ilk versiyonu küresel bilgi aracı olarak halkın kullanıma açılmıştır ki bilgisayarlarıyla internete bağlanan kullanıcılar 'siber alan' olarak bilinen bu ağ aracılığıyla birbirleriyle yazışabilmekte ve konuşabilmektedir. Dijital devrimin diğer ürünleri arasında akıllı telefonlar, uydu ve kablo televizyonları, web siteleri, bloglar ve sosyal medya bulunmaktadır. Böylece dünya nüfusunun yüzde 67'si dijital teknolojiler aracılığıyla diğer insanlarla bağlantı kurmuş durumdadır.

ÖNEMİ: Dijital teknoloji birçok anarşistin hayatını gerçeğe dönüştürebilecek gibi gö-

zükütüğü için siber alan, yaygın şekilde anarşiyle ilgili bir tecrübe olarak görülmüştür. Bu durum, internetin ilk savunucularının, özellikle 1990'larda Silikon Vadisi'nde hakim olan hacker-pank kültüründen etkilenenlerin beklentilerini ve ileri düzeydeki iyimserliklerini yansıtmaktaydı. Siber özgürlükten (ya da tekno özgürlük) faydalanan bu kişiler, gücü devletlerden ve kurumlardan alarak eşit bir şekilde bireylere transfer etme hedefinden ilham almıştı. Bu yüzden siber alan, hükümet müdahalesinin olmamasının mümkün kıldığı mutlak ifade özgürlüğü yönü ile öne çıkmıştır. Bundan başka özgürlükçü hayaller sözde 'kripto anarşizm' yoluyla uygulamaya konma imkanı bulmuştur. Bu anarşizm türü, güvenlik ve gizlilik korunurken, bilgisayar ağlarının ayakta tuttuğu piyasa düzenlemeleri yoluyla işlemektedir. Kripto anarşizmin örnekleri arasında Bitcoin ile diğer kripto paralar ve Uber ile Airbnb gibi online piyasalar bulunmaktadır.

konusunda bir teoriye sahip olduklarında bu teorinin gerçekçi, hatta kö-tümser olacağı söylenebilir. Bunun nedeni, anarşistlerin, gücün kullanılmasının doğasında bulunan yozlaşma ihtimalinin farkında olmalarıdır. Gerçekten insan doğası doğal olarak iyi olsaydı hiyerarşi, hakimiyet ve en başta devletin ortaya çıkmasına gerek olmazdı.

Şekil 5.1 Anarşizmin doğası

Ancak siber alan ile anarşizm arasında doğal bir bağ olduğu düşüncesini sürdürmek gittikçe zorlaşmaktadır. Amazon, Apple, Google, Facebook ve Microsoft gibi ‘teknoloji devlerinin’ ortaya çıkışı yoluyla gündeme gelen Big Tech (Büyük Teknoloji), siber alanın az sayıda büyük şirketin hakimiyeti altına girdiğini göstermektedir. Bu durumun sonuçları arasında internet teknolojilerinin ve platformlarının, kullanıcılarının hassas ilişkilerini, zevklerini ve önceliklerini paylaşmaları; böylece hükümet düzenlemesi yapılması ve internet yapılarının hesap verilebilir hale getirilmesi taleplerine neden olmaları; rutin bir şekilde rekabeti baskı altına almaları ve piyasadaki etkilerini kötüye kullanmaları bulunmaktadır. Diğer taraftan siber alan, devletin ve devlet otoritelerinin kontrolü dışında işleme yerine birçok durumda devlet gücünün aracı olarak kullanılmaktadır. İnternet

tabanlı devlet güvenlik sistemleri yanında stratejik ve askerî amaçlarla başka devletlerin faaliyetlerine sekte vurmaya üzere dijital teknolojilerin kullanıldığı ‘siber savaş’ olgusunun güçlenmesi, bu durumu ortaya koymaktadır.

Anarşizmin başka bir özelliği, kendi başına bütünlüğü olan tutarlı bir ideoloji oluşturmaktan çok diğer iki rakip ideolojinin –liberalizm ve sosyalizm– bir örtüşme noktası şeklinde ortaya çıkmış olmasıdır ki söz konusu noktada her iki ideoloji devlet karşıtı sonuçlara ulaşmıştır. Bu durum Şekil 5.1’de ortaya konmuştur. Bu bağlamda anarşizm ikili bir karaktere sahiptir; ya aşırı liberal bireyciliğe benzeyen ‘ultra-liberalizm’ ya da aşırı sosyalist kolektivizmine benzeyen ‘ultra-sosyalizm’ olarak görülebilir. Bununla birlikte anarşizm oldukça siyasî geleneklerden faydalansa da destekçileri tarafından ayrı bir ideoloji olduğu düşünülmektedir ve değişik geniş kapsamlı ilkelerin ve tutumların bir araya getirilmesiyle bir bütünlük kazanmış görülmektedir. Bu ilkelerden en önemlileri şunlardır:

- Devlet karşıtlığı
- Doğal düzen
- Din karşıtlığı
- Ekonomik özgürlük

MİLLİYETÇİLİK

ÖN BAKIŞ

'Ulus' [nasyon] kelimesi 13. Yüzyıl'dan beri kullanılmaktadır ve doğma anlamına gelen Latince *nasci* kelimesinden gelmektedir. *Natio* formunda doğum ya da doğum yeri yoluyla bir araya gelen insan grubunu ifade etmiştir. Orijinal kullanımında ulus [nasyon] insan ırkını ya da bir ırksal grubu ifade etmiş, fakat siyasî bir önem taşımamıştır. Ancak 19. Yüzyıl'ın sonunda terim siyasî anlamlar kazanmış ve bireyler ve gruplar 'milliyetçi' olarak sınıflandırılmaya başlanmıştır. 'Milliyetçilik' terimi ilk defa 1789 yılında Jacoben karşıtı Fransız rahip Augustin Barruel tarafından, basılan bir eserde kullanılmıştır. 19. Yüzyıl'ın ortasına gelindiğinde milliyetçilik yaygın şekilde siyasî bir doktrin ya da hareket olarak, örneğin 1848'de bütün Avrupa'yı kaplayan devrimlerin temel unsurlarından biri olarak görülmüştür.

Milliyetçilik, geniş anlamda ulusun temel siyasî örgütlenme ilkesi olduğu inancı olarak tanımlanabilir. Bu anlamda iki temel varsayıma dayanmaktadır. Birincisi insanlık doğal olarak ayrı uluslar şeklinde bölünmüştür; ikincisi ulus en uygun ve belki de tek meşru siyasî yönetim birimidir. Klasik siyasî milliyetçilik, bu yüzden devletin sınırlarının ulusun sınırlarıyla örtüşürülmesini öngörmüştür. Buna göre sözde ulus-devletler içinde milliyet ve vatandaşlık birbiriyle çakışacaktı. Ancak milliyetçilik, karmaşık ve oldukça çeşitli unsurları içeren ideolojik bir olgudur. Milliyetçiliğin farklı siyasî, kültürel ve etnik türleri olduğu gibi milliyetçiliğin siyasî sonuçları oldukça geniş kapsamlıdır ve bazı durumlarda zıtlıklar içermektedir. Milliyetçilik, bütün ulusların eşit olduğu varsayımı temelinde ilkeli bir şekilde ulusal self-determinasyona [kendi geleceğini belirleme] inanmayla alakalı olsa da savaş, fetih ve emperyalizm projelerini destekleme yanında geleneksel kurumları ve kurulu sosyal düzeni savunmak için kullanılmıştır. Bundan başka milliyetçilik, liberalizmden faşizme kadar uzanan birbirine zıt ideolojik geleneklerle de ilişkilendirilmiştir.

TARİHSEL GELİŞİM

Milliyetçilik fikri Fransız Devrimi sırasında ortaya çıkmıştır. Daha önce ülkeler 'memleketler', 'prenslikler' ya da 'krallıklar' olarak görülmektey-

di. Ülkelerin yerleşik halkı 'tebaa' konumundaydı ve tebaanın siyasî kimliği, ulusal bir kimlik ya da vatanseverlik duygusu yerine yöneticiye ya da yönetici hanedana sadakat tarafından oluşturulmaktaydı. Ancak Fransa'da 1789'da XVI. Louis'e karşı ayaklananlar bunu halk adına yapmıştır ve halkı 'Fransız ulusu' olarak görmüştür. Onların fikirleri, Jean-Jacques Rousseau'nun yazılarının ve yeni ortaya çıkmış olan halkın kendi kendini yönetmesi doktrininin etkisi altında şekillenmiştir. Bu yüzden milliyetçilik, 'hanedanın tebaasının' 'Fransa'nın vatandaşları' haline gelmesi gerektiği düşüncesini yansıtan devrimci ve demokratik bir eğilim olarak vazife görmüştür. **Ulus**, kendisinin efendisi olmalıdır ya da Fransız rasyonalist düşünür Ernest Renan'ın (1823-1892) belirttiği gibi ulus 'günlük plebisittir'. Ancak bu tür fikirler, Fransızların mülkiyetinde değildi. Devrim ve Napolyon Savaşları sırasında (1792-1815) Kıta Avrupası'nın çoğu Fransızlar tarafından işgal edilmiş ve bu durum, hem Fransızlara karşı kızgınlık doğurmuş hem de **bağımsızlık** arzusu ortaya çıkarmıştır. Uzun süredir devletçiler koleksiyonu şeklinde bölünmüş olan İtalya ve Almanya'da Fransa tarafından fetih edilmek tecrübesi, ilk defa Fransa'dan miras alınmış bir olgu olarak yeni milliyetçilik diliyle ifade edilen ulusal birlik bilincinin ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur. Milliyetçi fikirler aynı zamanda 19. Yüzyıl'da Latin Amerika'ya yayılmıştır. 'Kurtarıcı' lakaplı Simon Bolivar (1783-1830), Peru ve Bolivya yanında o zaman Yeni Grenada olarak bilinen, günümüzde Kolombiya, Venezuela ve Ekvator olarak isimlendirilen ülkelerde İspanyol yönetimine karşı gerçekleştirilen devrimlere öncülük etmiştir.

Birçok açıdan milliyetçilik, siyasî eğilimlerin en başarılısı ve zorlayıcısı olmuş ve dünyanın birçok yerinde iki yüzyıl boyunca tarihin şekillenmesine ve yeniden şekillenmesine katkıda bulunmuştur. 19. Yüzyıl'da Türkiye, Avusturya ve Rusya'nın çok uluslu imparatorlukları liberal ve milliyetçi baskılar karşısında parçalanmaya başlarken yükselen milliyetçilik dalgası Avrupa'nın haritasını yeniden çizmiştir. 1848 yılında İtalyan devletlerinde, Çekler ve Macarlar arasında ve ulusal birlik arzusunun, kısa süre varlığını devam ettiren Frankfurt parlamentosunun kurulmasında yansımaları bulduğu Almanya'da milliyetçi ayaklanmalar çıkmıştır. 19. Yüzyıl, ulusların inşa edildiği yüzyıl olmuştur. Bir zamanlar Avusturya Şansölyesi Metternich tarafından 'sadece coğrafi ifade' olarak görülen İtalya 1861'de birleşik bir devlet olmuş ve **birleşme** süreci 1870'da Roma'nın ele geçirilmesiyle tamamlanmıştır. Daha önce 39 devletin bir koleksiyonu olan Almanya, Fransız-Prusya Savaşını takiben 1871'de birleşmiştir.

Bununla birlikte milliyetçiliğin bu dö-

Ulus: Paylaşılan değerler ve gelenekler yanında ortak dil, din ve tarih tarafından bir araya getirilen ve genelde aynı coğrafi bölgede bulunan insan topluluğu.

Bağımsızlık: Genelde egemen devletin kurulmasını da içeren bir ulusun yabancı yönetiminden kurtarılması süreci.

Birleşme: Genelde ortak kültürel özelliklere sahip ayrı siyasî varlıkların tek bir devlet halinde bir araya gelmeleri süreci.

nemde karşı konulamaz ya da gerçek bir halk hareketi olduğunu varsaymak hata olur. Milliyetçiliğe karşı duyulan heyecan, büyük ölçüde ulusal birlik ve anayasal yönetim fikirlerine eğilim göstermiş olan orta sınıflarla sınırlı kalmıştır. Orta sınıf milliyetçi hareketleri, ulusal birlik ya da bağımsızlık hayalini canlı tutmuş olsa da bu hareketler, hiçbir yerde kendi başlarına ulus inşa etme sürecini tamamlayacak kadar güçlü olmamıştır. İtalya ve Almanya gibi milliyetçi hedeflere ulaşılan yerlerde başarının nedeni, milliyetçiliğin Piyemonte ve Prusya gibi yükselen devletlerin arzularıyla uyuması olmuştur. Örneğin Almanya'nın birliğini sağlaması, liberal milliyetçi hareketten çok (1864'te Danimarka'yı, 1866'da Avusturya'yı ve 1870-1871'de Fransa'yı mağlup eden) Prusya ordusu sayesinde mümkün olmuştur.

Ancak 19. Yüzyıl'ın sonuna gelindiğinde milliyetçilik bayraklar, ulusal marşlar, vatanseverlik şiirleri ve edebiyatı, kamusal törenler ve ulusal tatillerin yaygınlaşmasıyla gerçek anlamda bir halk hareketi haline gelmiştir. Temel eğitimin ve kitlesel okur yazarlığın artışı ve halk gazetelerinin yaygınlaşması sayesinde milliyetçilik kitlesel siyasetin dili olmuştur. Bu arada milliyetçiliğin karakteri de değişmiştir. Milliyetçilik daha önce liberal ve ilerici hareketlerle ilişkili olmuştur; 19. Yüzyıl'ın sonunda muhafazakar ve gerici siyasetçiler tarafından daha fazla benimsenmiştir. Özellikle sosyal devrim ve uluslararası işçi sınıfı dayanışması fikirlerini içinde barındıran sosyalizmin artan etkinliği karşısında milliyetçilik, sosyal uyumu önemseyen bir tutum takınır olmuştur. Bu bağlamda milliyetçilik, gittikçe güçlenen işçi sınıfını ulusa dahil etmeye ve böylece kurulu sosyal yapıyı korumaya çalışmıştır. Bundan sonra vatanseverlik duygularını ateşleyen, siyasî özgürlük ve demokrasi değil, geçmişteki ulusal şanlı günlerin ve askerî zaferlerin kutlanması olmuştur. Böylece milliyetçilik gittikçe **şoven** ve **yabancı karşıtı** olmuştur. Her ulus kendisini biricik ve üstün özelliklere sahip olarak görürken diğer uluslar yaban-

Kavram

VATANSEVERLİK

Vatanseverlik [İngilizce *patriotism*] ('ata yurt' anlamındaki Latince *patria* kelimesinden gelmektedir), kişinin ulusuna duyduğu psikolojik bağlılık hissidir, kelime anlamıyla 'bir kişinin kendi ülkesini sevmesidir'. Milliyetçilik ve vatanseverlik kavramları sık sık birbirine karıştırılmaktadır. Milliyetçilik doktrin olma özelliğine sahiptir ve ulusun, bir şekilde siyasî örgütlenmenin temel ilkesi olduğu inancını içerir. Vatanseverlik bu inancın temelini oluşturur, bu yüzden bütün milliyetçilik türlerinin dayanağı olarak hizmet görür. Belli oranda vatanseverce sadakate ya da ulusal bilinçliliğe sahip olmayan bir ulusal grubun siyasî bağımsızlık talep edeceğini hayal etmek zordur. Ancak bütün vatanseverler milliyetçi değildir. Kendilerini uluslarıyla özdeşleştiren ya da uluslarını seven bütün insanlar, uluslarını siyasî taleplerini ifade etmenin bir aracı olarak görmezler.

Şovenizm: 'Ulusal şovenizm' ya da 'erkek şovenizmi' örneklerinde görüldüğü gibi genelde üstünlük hissine dayanan bir davaya ya da gruba, eleştirisi ve sorgulama olmadan kendini hasretme.

Yabancı düşmanlığı: Yabancılardan korkma ya da nefret etme; patolojik etnik merkezçilik.

FAŞİZM

ÖN BAKIŞ

'Faşizm' terimi, Roma İmparatorluğu döneminde sulh hakimlerinin otoritesini simgeleyen, bir demet çubuğa ağzı dışarı gelecek şekilde sokuşturulmuş balta anlamına gelen İtalyanca *faces* kelimesinden türemiştir. 1890'lara gelindiğinde *fascia* kelimesi İtalya'da bir siyasî grubu, genelde de devrimci sosyalistleri ifade etmek için kullanılır olmuştur. Ancak Mussolini, terimi Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında kurduğu silahlı milis birliklerini tanımlamak için kullandığında *fascismo* açık şekilde ideolojik bir anlam kazanmıştır.

Faşizmin tanımlayıcı unsuru, 'birlik yoluyla güç' inancında vücut bulan organik olarak bütünleşmiş ulusal topluluktur. Birey gerçek anlamda hiçbir şeydir; bireysel kimlik tamamen topluluk ya da sosyal grup içinde erimelidir. Faşist ideal, 'yeni adam', yani görev, onur ve fedakarlık tarafından motive edilen, hayatını ulusunun ya da ırkının şan ve şerefine adayan ve yüce lidere sorgusuz itaat gösteren kahraman idealidir. Birçok açıdan faşizm, Fransız Devrimi'nden beri Batı siyasî düşüncesine hakim olan fikirlere ve değerlere karşı bir isyan niteliğinde olmayı –İtalyan faşistlerinin sloganıyla '1789 Ölüdür'– sürdürmektedir. Bu eğilimde rasyonellik, ilerleme, özgürlük ve eşitlik gibi değerler mücadele, liderlik, güç, kahramanlık ve savaş adına tepetaklak edilmiştir. Bu yüzden faşizm, güçlü bir 'karakter karşıtlığıdır', rasyonalizm karşıtlığıdır, liberalizm karşıtlığıdır, muhafazakarlık karşıtlığıdır, kapitalizm karşıtlığıdır, burjuvazi karşıtlığıdır, komünizm karşıtlığıdır vb.

Bununla birlikte faşizm, birçok kişinin iddiasına göre iki farklı gelenek içeren karmaşık bir tarihsel olgu olmuştur. İtalyan faşizmi, temelde 'totaliter' devlete mutlak itaate dayanan aşırı devletçilik türüdür. Bunun zıddına olmak üzere Alman faşizmi ya da Nazizm'i, Aryan halkını 'üstün ırk' olarak gören ve keskin bir Yahudi karşıtlığı içeren ırksal teoriler temelinde oluşturulmuştur. Bu tür gelenekler en açık şekilde iki dünya savaşı arası dönemle ilişkili olsa da 1945'ten sonraki dönemde neo-faşizm ve neo-Nazizm şeklinde yeniden ortaya çıkmıştır.

TARİHSEL GELİŞİM

Liberalizm, muhafazakarlık ve sosyalizm 19. Yüzyıl ideolojileri iken faşizm, 20. Yüzyıl'ın, bazılarına göre spesifik olarak iki dünya savaşı arası dönemin çocuğudur. Gerçekten faşizm, büyük ölçüde modernliğe karşı, Aydınlanmanın fikirlerine ve değerlerine karşı ve Aydınlanmanın neden olduğu siyasî akımlara karşı bir ayaklanma olarak ortaya çıkmıştır. Örneğin Alman Nazileri '1789'un Öldüğünü' ilan etmiştir. Faşist İtalya'da 'İnan, İtaat Et, Savaş' sloganları ile 'Düzen, Otorite ve Adalet' kavramları Fransız Devrimi'nin çok bilindik ilkeleri 'Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşliğin' yerine geçmiştir. O'Sullivan'ın (1983) belirttiği üzere faşizm, sadece 'kötü bir felaket' olarak ortaya çıkmamış, fakat aynı zamanda geleneksel siyasî düşüncenin mirasını yok ederek ve kökünü kazıyarak yeni bir siyasî dünya ortaya çıkarma girişiminde bulunmuştur.

Faşizmin temel fikirleri ve doktrinleri 19. Yüzyıl'a kadar götürülebilse de bu fikirler, Birinci Dünya Savaşı tarafından ve savaş sonrasında savaş ve devrimin bir karışımı tarafından bir araya getirilmiş ve şekillendirilmiştir. Faşizm en dramatik şekilde İtalya ve Almanya'da ortaya çıkmıştır. İtalya'da Faşist Parti 1919'da kurulmuş, lideri Benito Mussolini Roma'ya Doğru Yürüyüş'ün bir sonucu olarak başbakanlığa atanmış ve 1926'da tek partili faşist devlet ortaya çıkarılmıştır. Naziler olarak bilinen Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi 1919'da kurulmuş ve Adolf Hitler'in liderliğinde bilinçli bir şekilde Mussolini'nin Faşistlerinin tarzını benimsemiştir. Hitler, 1933 yılında Alman şansöyesi olarak atanmış ve bir yıldan biraz fazla zamanda Almanya'yı Nazi diktatörlüğüne dönüştürmüştür. Aynı dönemde Avrupa'nın çoğu kısmında demokrasiler çökmüş ya da yıkılmış ve özellikle Doğu Avrupa'da otoriter ya da açık şekilde faşist rejimler kurulmuştur. Faşizmle belli ölçüde ilişkili olan rejimler Avrupa dışında da, örneğin 1930'larda emperyalist Japonya'da ve Juan Domingo Perón döneminde Arjantin'de görülmüştür. Bu gelişmeler, dünya genelindeki ilişkiler bakımından önemli sonuçlar doğurmuştur. Nazi Almanyası, 1936'da Ren bölgesinin işgaliyle başlayarak sonunda 1939'da İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasına neden olacak olan sürekli bir askerî yayılma politikası izlemiştir. Almanya bu savaşta Müttefiklerin karşısında yer alan Mihver üyeleri olarak Faşist İtalya ve Emperyalist Japonya ile birlikte hareket etmiştir.

Mihver güçlerinin 1945'te yenilgiye uğratılması, ideolojik bir proje olarak faşizmin prestijini Avrupa'da ve dünyanın başka yerlerinde sarsmıştır. Bununla birlikte faşizmin ilham ettiği ya da faşizme benzeyen hareketler, iki dünya savaşı arasındaki faşizmin gücüne hiçbir şekilde yaklaşmasalar

da ortaya çıkmışlardır. Bu hareketler aynı zamanda 'radikal sağ' ve 'aşırı sağ' gibi değişik şekillerde isimlendirilseler de daha iyi bir terim olduğu düşüncesiyle '**neo-faşist**' olarak sınıflandırılmışlardır. Belli yeraltı grupları

Neo-faşizm: 1945'ten beri ortaya çıkan siyasî, ekonomik ve sosyal değişimlerin şekillendirdiği bir faşizm türü.

POPÜLİZM

ÖN BAKIŞ

Halk anlamına gelen Latince *populus* kelimesinden türemiş olan ‘popülizm’, en başta 1892’de kurulmuş olan Amerikan Halk Partisi’nin (Popülist Parti olarak da bilinmektedir) fikirlerini ve inançlarını ifade etmek için kullanılmıştır. Daha sonra terim, örneğin halkın manipüle edilmesi ve sosyal solumsuzluk gibi olgular için kullanılırken kötü çağrışımlar içerir olmuştur. Bu yüzden az sayıda siyasetçi kendisini popülist olarak isimlendirmektedir. Bir siyasî olgu olarak popülizmin doğası –bir ideoloji midir, hareket midir ya da siyasî tarz mıdır?– ve onun tanımlayıcı özellikleri konusunda bir görüş birliği olmaması bu zorluklara eşlik etmektedir.

Bununla birlikte bir ideoloji olarak popülizmin iki temel duruş tarafından şekillendirildiği kabul edilmektedir: ‘halkın’ aşırı övülmesi ve elitlerin ve kurulu yapının kesin şekilde yerilmesi. Bu yüzden popülizmin temsil ettiği temel imaj, iki homojen ve birbirine düşman gruba –‘saf’ halk ve ‘yozlaşmış’ elit–bölünmüş toplumdur. Popülist perspektiften bakıldığında yaygın şekilde ‘gerçek halk’ olarak algılanan– halk, siyasetteki geçerli tek manevi kaynağı temsil ederken halkın istekleri ve güdülleri siyasî eylem konusunda tek meşru rehberi oluşturmaktadır. Popülistler bu şekilde çoğulculuğa kesin şekilde zıt düşen tekçi duruşu benimsemiştir ve bu durum, onları genel olarak liberalizmle, özel olarak liberal demokrasiyle zıt taraflara koymaktadır. Ancak popülizm, halk yanlısı liberal olmayan diğer türlerle (başta faşizm ve komünizm) zıtlık oluşturacak şekilde temelde devrimci olmaktan çok reformcu bir akımdır.

Bununla birlikte popülizm içinde, özellikle sağcı ve solcu popülizm arasında ideolojik görüş ayrılıklarının bulunduğunu bilmek önemlidir. Solcu popülistler genel olarak halkı sınıf bağlamında tanımlamakta ve fakirlik, eşitsizlik ve istihdam eksikliği gibi sosyo-ekonomik sorunlara öncelik verme eğilimi taşımaktadır. Bu popülizm türü, şu ya da bu sosyalist düşünceyle örtüşmektedir. Sağcı popülistler ise halkı daha dar ve etnik açıdan görmektedir. Bu popülizm türü; göç, suç ve yozlaşma gibi sosyo-kültürel meselelere odaklanma yönüyle sosyal muhafazakârlıkla örtüşmektedir.

TARİHSEL GELİŞİM

Popülizmin kökenleri, Fransız Devrimi'nin sonraki aşamalarına ve Robespierre ile Jakobenlerin Jean-Jacques Rousseau'nun radikal demokratik düşüncesini uygulamaya koyma girişimlerine kadar götürülebilmektedir. (Popülizm ile demokrasi arasındaki tartışmalı ilişki bölümün sonraki kısımlarında ele alınacaktır.) Ancak daha yaygın şekilde popülizmin, güçlenen sanayileşme karşısında köylülerin ya da çiftçilerin çıkarlarını korumaya çalışan bir akım olarak 19. Yüzyıl'ın sonunda ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bu tarımcı popülizm özellikle Rusya ve ABD'de görülmüştür. Rusya'da 1870'lerin başında *narodniki*'nin ('halka gitme' deyiminden çıkarılmış bir terim) güçlenmesiyle ilişkili olmuştur. Narodniki çoğunlukla ayrıcalıklı, iyi eğitim almış ve şehir kökenli olan gençlerdi. Onlar, Rusya'da sosyal değişimin bilinçlenmiş köylüler tarafından gerçekleştirilebileceğine inanmıştı; bu yüzden siyasî doktrinlerini yaymak üzere kırsal bölgelere gitmişlerdir. Nadir olmayacak şekilde kendilerini polise teslim eden şaşırılmış köylülerin tepkileriyle karşılaşan hareket, zaman içinde komplocu bir akıma dönüşmüş ve üyelerinden bazıları terörizme yönelmiştir.

ABD'de popülizm 1892 yılında Halk Partisi'nin kurulmasıyla su yüzüne çıkmıştır. Sol eğilimli bir gündem benimseyen parti, Amerika'nın Doğusunda ve Güneyinde yaşayan ve daha fazla sanayileşmiş Doğu'nun empoze ettiği ekonomik ve sosyal politikalarından rahatsız olan çiftçileri ve tarım emekçilerini kendine çekmiştir. Ancak 1892 başkanlık seçimlerinde partinin adayı olan James B. Weaver'ın bir milyondan fazla oyla başkan seçilmesiyle başarısının zirve noktasına ulaşan Halk Parti, özellikle Demokratik Parti'yle ne derece işbirliği yapılması gerektiği konusunda kendi içinde derin bölünmelerle karşılaşmıştır. 20. Yüzyıl'a geçilirken Halk Partisi, Demokratlardan ayrı siyasî bir güç olarak fiilen ortadan kalkmıştır.

Yeni bir popülizm dalgası Büyük Buhranın neden olduğu yoğun zorlukların verdiği ivmeyle 1930'larda ve 1940'larda görülmüştür. Popülizmin yükselişi özellikle Latin Amerika'da belirgin şekilde görülmüştür. Latin Amerika popülizmi oldukça farklı şekillerde ortaya çıksa da en fazla öne çıkan iki yönü, sosyo-ekonomik meselelere ilgi duyulması (genellikle devletin ekonomideki rolünü güçlendirme şeklinde ortaya çıkmıştır) ve Arjantin'de Juan Perón'un yönetimi temel örnek olmak üzere karizmatik liderliğe eğilim gösterilmesi olmuştur. Askeri **diktatörlük**lerin hakim olduğu bir dönemden sonra Latin Amerika 1980'lerden itibaren popülizmin yeniden canlanmasına şahit olmuştur. Ancak bu yeniden canlanan popülizm birbirine zıt

iki şekilde ortaya çıkmıştır. Arjantin'de Carlos Menem, Brezilya'da Fernando Collor de Mello ve Peru'da Alberto Fujimori gibi liderlerin örneğini oluşturduğu birinci tür, Uluslararası Para Fonu'nun teşvikiyle serbest pi-

Diktatörlük: Tek bir bireyin ya da grubun yasal ve anayasal sınırların ötesinde hareket ettiği yönetim.

FEMİNİZM

ÖN BAKIŞ

Siyasî bir terim olarak 'feminizm', bir 20. Yüzyıl icadıdır ve 1960'lardan beri günlük dilde sıkça kullanılmaktadır. ('Feminist' terimi, ilk defa 19. Yüzyıl'da erkeklerin kadınlaşmasını ya da kadınların erkekleşmesini tanımlamak için tıbbi bir terim olarak kullanılmıştır.) Günümüzdeki kullanımında cinsiyet ilişkilerinin dönüştürülmesiyle alakalı geniş kapsamlı projelerle ilişkilendirilse de feminizm genel olarak kadınların rolünün geliştirilmesi hedefiyle bağlantılıdır.

Feminist ideoloji, geleneksel olarak iki temel inançla tanımlanmıştır: kadınların cinsiyetleri nedeniyle dezavantajlı konumda oldukları ve bu dezavantajlı konumun ortadan kaldırılabileceği ve kaldırılması gerektiği. Bu şekilde feministler, cinsler arasındaki siyasî ilişkiye, erkeklerin üstünlüğüne ve hepsinde olmasa bile çoğu toplumda kadınların boyunduruk altında olmasına işaret etmiştir. Feministler cinsiyet farklılıklarını 'siyasî' nitelikli göyerek siyasî düşünce içinde geleneksel olarak mevcut olan 'önyargıların etkili olması' olgusuna karşı çıkmıştır. Söz konusu olgu çerçevesinde cinsiyetleri nedeniyle sahip oldukları ayrıcalıklardan ve güçten vazgeçmek istemeyen erkek düşünürler, eskiden beri kadınların rolünü siyasî gündemin dışında tutmayı başarmıştır.

Bununla birlikte feminizm, aynı zamanda çeşitli görüşleri ve siyasî duruşları içermektedir. Örneğin kadın hareketi, kadınların oy verme hakkına kavuşmasını sağlama ve siyasal yaşamda elit konumundaki kadınların sayısını artırmadan kürtajın yasal hale getirilmesine ve kadınlara yönelik cinsel taciz ve saldırıları sona erdirmeye kadar uzanan değişik hedeflere ulaşmaya çalışmıştır. Benzer şekilde feminist teori, başta liberalizm ve sosyalizm olmak üzere kökleşmiş siyasî geleneklerden faydalanmış ve radikal feminizm örneğinde geleneksel siyasî fikirleri ve kavramları reddetmiştir. Ancak feminizm, çoktan bu 'temel' geleneklerle sınırlı olmaktan çıkmıştır. Çağdaş feminist düşünce kesişimsellik, trans teori ve eşcinsellik teorisi gibi cinsiyetle ilgili modern yaklaşımlar içerdiği gibi, farklılık siyasetiyle daha radikal şekilde ilgilenme yönüyle de öne çıkmaktadır.

TARİHSEL GELİŞİM

'Feminizm' terimi yakın zamanlarda ortaya çıkmış olsa da feminist görüşler birçok farklı kültürde ortaya konmuştur ve kökenleri eski Yunan ve Çin uygarlıklarına kadar uzanmaktadır. Christine de Pisan'ın İtalya'da 1405'te yayınlanmış olan eseri *Le Livre de la Cité des Dames* (*Kadınlar Şehrinin Kitabı*), geçmişte ünlü kadınların yaptıklarını anlatarak ve kadınların eğitim ve siyasi etki hakkına atıfta bulunarak modern feminizmin birçok düşüncesinin habercisi olmuştur. Bununla birlikte örgütlü kadın hareketinin gelişmesi 19. Yüzyıl'ın sonunu bulmuştur. Modern feminizmin ilk kitabı olarak Mary Wollstonecraft'ın Fransız Devrimi bağlamında kaleme aldığı *A Vindication of the Rights of Woman* (*Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi*) ([1792] 1967) başlıklı kitap görülmektedir. 19. Yüzyıl'ın ortalarında kadın hareketi kendisine bir odak konusu bulmuştur: erkeklere gittikçe daha fazla oy kullanma hakkı tanınmasından ilham alarak kadınların oy kullanma hakkı için kampanya düzenlenmesi. Bu dönem genelde **birinci dalga feminizm** olarak ifade edilmekte ve kadınların erkeklerle aynı hukuki ve siyasi haklara sahip olmasının talep edilmesi yönüyle öne çıkmaktadır. Kadınlara oy kullanma hakkının tanınması, birinci dalga feminizmin ya da **liberal feminizmin** temel hedefiydi, çünkü kadınların oy kullanabilmesi durumunda diğer cinsiyet ayrımcılıklarının ve önyargılarının hızlı bir şekilde ortadan kalkacağı düşünülmüştür.

Kadın hareketi, siyasi demokrasinin en fazla gelişmiş olduğu ülkelerde en güçlü olmuştur. 1848'de gerçekleştirilen Seneca Falls kongresi ABD'de kadın haklarının doğuşunu temsil etmiştir. Kongre, Elizabeth Cady Stanton (1815-1902) tarafından kaleme alınan, bilinçli bir şekilde Bağımsızlık Bildirgesinin dilinden ve ilkelerinden faydalanmış olan ve başka şeyler yanında kadınlara oy kullanma hakkının verilmesi çağrısında bulunan Düşünceler Bildirgesini kabul etmiştir. Stanton ve Susan B. Anthony'nin (1820-1906) liderlik ettiği Ulusal Kadınların Oy Kullanma Hakkı Birliği 1869'da kurulmuş ve 1890'da daha muhafazakar olan Amerikan Kadınlarının Oy Kullanma Hak-

kı Birliği ile birleşmiştir. Benzer hareketler diğer Batılı ülkelerde de ortaya çıkmıştır. İngiltere'de 1850'lerde örgütlü bir hareket gelişmiş ve 1867 yılında Avam Kamarası John Stuart Mill tarafından önerilen İkinci Reform Yasasında kadınlara oy hakkı verilmesini öneren değişiklik yapılmasını reddetmiştir. İngiltere'de 1903 yılında Emmeline Pankhurst (1858-1928) ile kızı Christabel (1880-1958) liderliğinde Kadınların Sosyal ve Siyasi Birliği kurulduktan sonra oy hakkı hareketi gittikçe militan taktikler benimsemiştir. Paris'teki yeraltı merkezlerinden faaliyet gösteren Pankhurst'ler, 'oy hakkı savunucularının' mülklere

Birinci dalga feminizm: 19. Yüzyıl'ın ortasında ortaya çıkmış ve siyasi ve hukuki haklar, özellikle oy verme hakları bağlamında cinsiyet eşitliğinin sağlanması için çaba göstermiş olan feminizmin ilk türü.

Liberal feminizm: Cinsiyet farklılıklarının kişilerin değeri bakımından bir öneminin olmadığına inanan ve kamusal alanda kadınlara ve erkeklere eşit haklar tanınması çağrısında bulunan feminizm türü.

EKOLOJİZM

ÖN BAKIŞ

'Ekoloji' terimi, 1866 yılında Alman hayvan bilimci Ernst Haeckel tarafından ortaya çıkarılmıştır. Ev ortamı ya da doğal ortam anlamına gelen Yunanca *oikos* kelimesinden türettiği bu terimi Haeckel, 'hayvanların hem organik hem de inorganik çevreleriyle bütün ilişkilerinin araştırılmasını' ifade etmek için kullanmıştır. 20. Yüzyıl'ın ilk yıllarından itibaren ekoloji, biyolojinin, yaşayan organizmalarla çevreleri arasındaki ilişkiyi çalışan dalı olarak görülmüştür. Ancak ekoloji, özellikle 1960'lardan itibaren güçlenen yeşil ya da çevreci hareket tarafından kullanılan siyasi bir terime dönüştürülmüştür.

Siyasi bir ideoloji olarak ekolojizm, doğanın, cansız dünya yanında insanları ve insan olmayan varlıkları içeren ve parçaları birbiriyle bağlantılı olan bir bütün olduğu inancına dayanmaktadır. Bu inanç, ekoloji düşüncelerini geleneksel siyasî ideolojilerin insan merkezli varsayımlarını sorgulamaya yöneltmiş ve onların başka şeyler yanında ekonomi, ahlakilik ve sosyal örgütlenme konusunda yeni fikirler ortaya çıkarmasını sağlamıştır. Bununla birlikte ekolojizm içinde farklı damarlar ve eğilimler mevcuttur. Bazı ekolojistler, ekoloji bilgilerini insani amaçlar ve ihtiyaçlar için kullanmaya çalışan 'sığ' ekolojiyi benimsemiştir. Bu, çevrecilik olarak da isimlendirilen ekolojizm, reformcu ya da 'modern' yaklaşımın temelini oluşturmuştur. Yine bu tür, insan ile doğa arasında önemli bir sosyal boyutun olduğunu kabul eden ekolojik teoriler yoluyla kendini ifade etmiştir. Bu teoriler arasında eko-sosyalizm ve eko-anarşizm bulunmaktadır. Diğer taraftan 'derin' ekolojistler, insan türünün bir şekilde diğer türlere üstün ya da onlardan daha önemli olduğunu ima eden her tür düşünceyi reddetmektedir. Bu duruş, bazı eko-feministler tarafından da benimsenmiş olan bir duruştur.

TARİHSEL GELİŞİM

Çevreyle ilgili modern siyaset 1960'lara ve 1970'lere kadar ortaya çıkmamış olsa da ekolojik fikirlerin kökenleri daha eski zamanlara kadar götürülebilir. Birçok kişi, çağdaş ekolojizmin ilkelerinin, Doğa Ana kavramını vurgulayan eski pagan dinlere ve Hinduizm, Budizm ve Taoizm gibi do-

ÖNEMLİ ŞAHSİYETLER

RACHEL CARSON (1907-1964)

Amerikalı deniz biyoloğu ve çevreci. Carson, yazılarıyla bilimsel ve çevreyle ilgili konulara ilgi duyulmasını sağlamış ve yeşil hareketin güçlenmesine katkıda bulunmuştur. En fazla satan kitabı *The Silent Spring'de* (*Sessiz Bahar*) (1962) Amerikan tarımında güçlü zehirli ilaçların yaygın şekilde kullanılmasının insanlar, kuşlar, balıklar ve bitkiler açısından doğurduğu kötü sonuçlara işaret etmiş ve teknolojik tarımın ve devlet desteğinin ekolojik dengeyi ve dolayısıyla sürdürülebilirliği ne derece tehdit ettiğini ortaya koymaya çalışmıştır.

ğu dinlerine çok şey borçlu olduğunu düşünmektedir. Ancak ekolojizm, büyük oranda sanayileşme sürecine verilen bir tepki olarak ortaya çıkmıştır ve öyle olmaya devam etmektedir. Bu durum, açık şekilde 19. Yüzyıl'da görülmemiştir ki o dönemde şehir hayatı ve sanayi yaşamı, Thomas Hardy gibi romancılar ve İngiliz özgürlükçü sosyalist yazar William Morris (1834-1896) ve Peter Kropotkin gibi siyasi düşünürler tarafından ifade edilen, idealize edilmiş kırsal yaşama duyulan güçlü bir nostalji ortaya çıkarmıştır. Bu tepki, en hızlı ve en dramatik sanayileşme süreci tecrübe etmiş olan ülkelerde en güçlü şekilde görülmüştür. Örneğin Almanya'nın 19. Yüzyıl'da hızlı bir şekilde sanayileşmesi, onun kültüründe derin izler bırakmış, köylü yaşamının saflığı ve saygınlığı konusunda güçlü mitler yaratmış ve Alman gençleri arasında güçlü bir 'doğaya dönüş' hareketi doğurmuştur. Bu tür romantik **kırsalcılık**, 20. Yüzyıl'da Alman Nazilerinin 'Kan ve Toprak' fikirleri gibi sağcı siyasi doktrinlerde gün yüzüne çıkmıştır.

1960'lardan itibaren daha ileri düzeyde ve daha yoğun sanayileşme ve şehirleşme görülmesi ve bununla bağlantılı olarak özellikle gençler arasında post-materyal hassasiyetlerin ortaya çıkması, ekolojizmin güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Bu dönemde çevreyle ilgili kaygılar, ekonomik büyümenin hem insan ırkının, hem de insanın yaşadığı gezegenin varlığını tehdit ettiği yönündeki korku nedeniyle daha akut hale gelmiştir. Bu tür kaygılar sayıları gittikçe artan yeni eserlerde ifade edilmiştir. Rachel Carson'ın *The Silent Spring* (*Sessiz Bahar*) (1962) eseri, genelde gittikçe gelişen ekoloji krizine dikkat çeken ilk kitap olarak bilinmektedir.

Kırsalcılık: Şehir yaşamının ve sanayi yaşamının doğurduğu yozlaştırıcı etkilerin zıddına kırsal yaşamın basitlik, ortaklaşalık ve doğaya yakınlık gibi erdemlerine duyulan inanç.
